

סדר ליל פסח

מהרב הגאון רבי חיים כחלון שליט"א

• חכמים נתנו סדר לליל הסדר: קדש. ורחץ. כרפס. יחץ. מגיד.
רחצה. מוציא. מצה. מרור. כורך. שלחן עורך. צפון. ברך. הלל.
נרצה.

• בליל הסדר צריך לשתות ארבע כוסות בהיסבה, ולאכול ארבע
"כזיתות" (נפח של קופסת גפרורים ובמשקל כ- 30-35 גרם
כל כזית) בהיסבה. מי שלא יכול, ישתדל לאכול לפחות את
הכזית הראשון.

• מי שלא היסב בארבע הכוסות או באכילת ארבע כזיתות, לא
יצא ידי חובה וצריך לחזור לשתות או לאכל.

• צריך להשתדל מאוד לאכל בליל הסדר את ה"כזיתות" ממצה
עבודת יד.

• מצווה לשתות יין אדום יבש לא מבושל, ומי שקשה לו לשתות
יין ישתה מיץ ענבים.

• החסה והכרפס צרכים להיות מגידולים "ללא חרקים".

• מומלץ לשקול את ה"כזיתות" של המצה והמרור-החסה בערב
החג, ולהכין אותם בתוך שקיות לפי מספר הסועדים, לכל אחד
ארבע כזיתות מצה, ושני כזיתות מרור - חסה.

קדיש: צריך להכין את שולחן הסדר מבעוד יום ולקדש אחרי צאת
הכוכבים. מצווה לקדש על יין אדום. מי שקשה לו לשתות
יין יכול לשתות מיץ ענבים.

• כל אחד מבני הבית צריך להחזיק את כוס הקידוש ביד,
ובסיום הקידוש לשתות את היין בהיסבה על
צד שמאל.

• מי ששתה בלי היסבה צריך לחזור
ולשתות בהסבה.

• כוס של הקידוש היא הכוס הראשונה מבין ארבעת הכוסות.

• צריך לשתות "רביעית" בבת אחת, כ - 86 מיליליטר.

הרהיץ: נוטלים ידים ולא מברכים על נטילת ידים, לצורך אכילת הכרפס הטבול במשקה.

• צריך להקפיד על כל הלכות נטילת ידים.

כרפס: לוקחים כרפס פחות מכזית, טובלים אותו בחומץ או במי מלח, ומברכים עליו: "בורא פרי האדמה" ומכוונים לפטור את המרור בברכה זו. ואוכלים אותו ללא היסבה.

• מטבלים את הכרפס במלח או בחומץ, כדי לעורר את הילדים לשאול.

• יש רמז באכילת הכרפס: אותיות הכרפס בהיפוך הם: ס' פרך. רמז לששים ריבוא עבדים שהיו במצרים.

להיץ: לוקחים את המצה האמצעית, ובוצעים אותה לשני חתיכות, חתיכה אחת גדולה וחתיכה אחת קטנה. את החתיכה הקטנה שמים בין שתי המצות השלמות ואת החתיכה הגדולה שומרים תחת המפה לאפיקומן.

מנהיך: קוראים את ההגדה ומכוונים לקיים שתי מצוות: "והגדת לבנך", ומצוות "סיפור יצאת מצרים".

• צריך להשתדל לעורר את הילדים לשאול את השאלות של "מה נשתנה", לחלק להם פרסים וממתקים. האבא או עורך הסדר יענה עליהם, ובכך יקיים מצוות "והגדת לבנך".

• צריך להרחיב את הדיבור בסיפור יצאת מצרים, וכל המרבה בספור יצאת מצרים הרי זה משובח.

• בסיום, מברכים אשר גאלנו עד גאל ישראל, ושותים את הכוס השני בהיסבה לצד שמאל.

ההנה: נוטלים ידים עם ברכה.

הגדה של פסח

מזביח מצה: לוקחים את שתי המצות וחצי המצה שבניהם, מברכים "המוציא לחם מן הארץ", שומטים את המצה התחתונה, ומברכים: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על אכילת מצה".

- אוכלים שתי "כזיתות" בהיסבה על צד שמאל.
- למי שקשה לאכל שתי "כזיתות" ישתדל לאכול "כזית אחד".
- מי שאכל בלי היסבה לצד שמאל, צריך לחזור ולאכול עם היסבה.

מזוזה: לוקחים עלה שלם של חסה, ששוקל כ - 30 גרם, מטבלים אותו מעט בחרוסת, ומברכים עליו: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על אכילת מרור" - ואוכלים אותו בלי היסבה.

כזית: לוקחים כזית מצה מהמצה השלישית וכורכים אותה עם כזית מרור-חסה, טובלים בחרוסת, ואומר: "זכר למקדש כהלל". ואוכלים בהיסבה.

שיולחן עזר: אוכלים סעודת חג כיד השם הטובה עליו, והחכם עניו בראשו ולא ימלא את כרסו, כדי שיאכל את האפיקומן לתאבון ולא אכילה גסה.

צבוק: בסיום הסעודה אוכלים אפיקומן, כזית מהמצה ששמרו אותה תחת המפה, שנאכל על השובע בהיסבה, ואומרים: "זכר לקורבן פסח".

- צריך לכתחילה לאכול את האפיקומן לפני חצות.
- אסור לאכל שום דבר אחרי אכילת האפיקומן, כדי שישאר טעם מצה בפיו. ומותר לשתות מים ושאר משקים שאינם משכרים, וכן לשתות קפה או תה.

ברכה: יטול ידיו למים אחרונים ויברך ברכת המזון על הכוס. יאמר "יעלה ויבוא", ואם סיים את הברכה ולא אמר "יעלה ויבוא" צריך לחזור על ברכת המזון. בסיום ברכת המזון

יברך: "בורא פרי הגפן" על הכוס השלישית, ויכוון לפטור את הכוס הרביעית, וישתה בהיסבה. אם לא היסב צריך לחזור ולשתות בהיסבה.

הלל: ימזוג כוס רביעית, ויגמור עליה את ההלל בשמחה ובחדוה. צריך לאחוז את הכוס בזמן קריאת ההלל.

- יש לעורר את כל המסובים לקרוא את ההלל בהתלהבות.
- בסיום ההלל שותים את הכוס הרביעית בהיסבה.
- אם לא היסב צריך לחזור ולשתות בהיסבה. אחרי שתית כוס רביעית יברך: "על הגפן ועל פרי הגפן".

נרצה: יסיים את קריאת ההגדה, יאמר "שיר השרים" ואת הפיוטים: "חד גדיא" ו"אחד מי יודע".

- ירצה ה' את פעלו תהי משכרתו שלימה מעם ה'.
- מצוה לספר ב"יצאת מצרים" עד שתחטפנו שינה.
- ישן מתוך "קריאת שמע" שלימה.

תם סדר פסח כהלכתו. בשנה הבאה בירושלים הבנויה.

הגדה של פסח

הגדה של פסח

יש אומרים מזמור זה לפני הקידוש:

מזמור לְדוֹד יְהוָה רַעִי לֹא אֶחָסֵד: בְּנֹאוֹת דָּשָׁא יִרְבִּיצֵנִי עַל מִי מִנְחוֹת יְנַהֲלֵנִי: נַפְשִׁי יִשׁוּבֵב יִנְחֵנִי בְּמַעְגְלֵי צְדָק לְמַעַן שְׁמוֹ: גַּם כִּי אֶלֶף בְּגִיא צַלְמוֹת לֹא אִירָא רַע כִּי אַתָּה עֲמֹדֵי שְׁבִטְךָ וּמִשְׁעֲנֵתְךָ הִמָּה יִנְחֵמֵנִי: תַּעֲרֹךְ לִפְנֵי שְׁלֹחַן נֶגְד צִרְיֵי דְשִׁנְתָּ בְּשִׁמּוֹן רֹאשֵׁי כוֹסֵי רוּיָה: אֵדָּ טוֹב וְחָסֵד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיֵּי וְשִׁבְתִּי בְּבֵית יְהוָה לְאֶרֶךְ יָמִים:

אם חל בשבת מתחילין כאן:

יוֹם הַשְּׁשִׁי. וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם. וַיְכַל אֱלֹהִים בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיִּשְׁבֹּת בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אוֹתוֹ. כִּי בּוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בְּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת.

בחול מתחילין כאן:

מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מִעַדֵי יְהוָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

סִבְרֵי מְרֻנָּן: עוֹנִים: לְחַיִּים

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עַם, וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לְשׁוֹן, וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְתִתֵּן לָנוּ יי אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה,

(שבתות למנוחה ו) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה, חַגִּים וְזִמְנִים
לְשִׂשׁוֹן, אֶת יוֹם (הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֵת יוֹם) חַג הַמִּצּוֹת
הַזֶּה, וְאֵת יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה, זְמַן חֲרוּתֵנוּ
בְּאֶהְבָּה, מִקְרָא קֹדֶשׁ, זָכָר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי כִּנּוּ
בְחֵרֶת וְאוֹתֵנוּ קֹדֶשֶׁת מִכָּל הָעַמִּים, (וּשְׁבֻתוֹת ו) מוֹעֲדֵי
קֹדֶשׁ (בְּאֶהְבָּה וּבְרִצּוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הַנְּחַלְתֵּנוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה יי, מִקְדָּשׁ (הַשַּׁבָּת ו) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים.

במוצאי שבת מוסיפין:

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאוּדֵי הָאֵשׁ.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמְּבָרֵךְ בֵּין קֹדֶשׁ לְחָל, וּבֵין אֹר לְחֹשֶׁךְ, וּבֵין יִשְׂרָאֵל
לְעַמִּים, וּבֵין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשִׁשֶּׁת יָמֵי הַמַּעֲשֵׂה. בֵּין קֹדֶשֶׁת שַׁבָּת לְקֹדֶשֶׁת יוֹם טוֹב הַבְּרִלָּה,
וְאֵת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשִּׁשֶּׁת יָמֵי הַמַּעֲשֵׂה הַקֹּדֶשֶׁת. הַבְּרִלָּה וְהַקֹּדֶשֶׁת אֶת עַמּוּד יִשְׂרָאֵל בְּקֹדֶשׁתְּךָ.
בְּרוּךְ אַתָּה יי, הַמְּבָרֵךְ בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחַיִּינוּ
וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעֵנוּ לְזִמְן הַזֶּה.

שותים כל הכוס בהסבה, ולפחות רובו.

נוטלים ידיים בלא ברכה.

תגדה של פסח

כַּרְפֵס

טובלים כרפס פחות מכזית במי מלח ומברכים:
כְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, כּוֹרֵא פְּרֵי
הָאֲדָמָה.

יֶחֱזִיז

בעל הבית בוצע את המצה האמצעית לשתיים ומצפין את החצי
הגדול לאפיקומן, ואת הקטן מחזיר למקומו.

מנהג יהודי מרוקו לומר את הקטע הבא בשעה שבעל הבית בוצע את המצה:
אֲנִי אֶקְרָא קֶצֶם אֱלֹהִים אֶלְפֶּחֶר עֵלָא טַנְאִין לְטָרִיק, חֵזִין כְּרוּז וְדוֹדֵנָא מִיִּן מִצְרָה, עֵלָא יִיד סִידְנָא וְנִכְיָנָא
- מִשָּׁה בֶן עַמְרָם עֲלֵיהָ סְלָאִים וְרָדָא. חֵזִין פְּכָהוּם וְז'אֲתָהוּם מִן לְכַדְמָה אִסְעִיבָה לְחוּרִיָּה, אֲנִי אֶקְרָא
אִיפְקָנָא מִיִּן הָאֵד לְגִלּוֹת, לְמַעַן שְׁמוֹ הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא!

מִגִּיד

מנהג יהודי צפון אפריקה לומר בזמן שבעל הבית מגביה הקערה:
בְּכַהֲלֹו יִצְאֵנוּ מִמִּצְרַיִם, הָא לְחָמָא עֲנִיָּא, בְּנֵי חוּרִין.

הָא לְחָמָא עֲנִיָּא דִּי אֶכְלוּ אִבְהֵתְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם.
כְּלַדְכְּפִין יִיתִין יִיכַל, כְּלַדְצָרִיד יִיתִין יִפְסַח. הַשְׁתָּא
הַכָּא, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל. הַשְׁתָּא
עַבְדִּי, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל בְּנֵי
חוּרִין.

מסירים הקערה מעל השולחן, מוזגין כוס שני וכאן הבן
או אחד מן המסובים שואל:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, שבכל הלילות אין
אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים.
שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ או מצה, והלילה הזה
כולו מצה.

שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, והלילה
הזה מרור.

שבכל הלילות אנו אוכלין ושותין בין יושבין ובין מסבין,
והלילה הזה פלנו מסבין.

מחזירים את הקערה למקומה ומגלה את המצות.

היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו יי אלהינו משם ביד חזקה
ובזרוע נטויה. ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את
אבותינו ממצרים, עדין אנחנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים.
ואפילו פלנו חכמים, פלנו נבונים, פלנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר
ביציאת מצרים. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משבח.

עֲבָרִים

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא
ורבי טרפון שהיו מסבין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו
הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: רבותיננו, הגיע זמן קריאת שמע
של שחרית.

אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת
מצרים בלילות עד שהדשה בן זומא.
שנאמר, "למען תזכר את יום צאתך

תגדה של פסח

מאָרץ מצרים כל ימי חניך - הימים, כל ימי חניך - הלילות. וחכמים
אומרים: ימי חניך - העולם הזה, כל ימי חניך - להביא לימות המשיח.

ברוך

המקום, ברוך הוא. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ברוך הוא.
כנגד ארבעה בנים דברה תורה. אחד חכם, ואחד רשע, ואחד
תם, ואחד שאינו יודע לשאול.

חכם מה הוא אומר? - מה הערות והחקים והמשפטים אשר צוה יי אלהינו
אתכם? אף אתה אומר לו כהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.

רשע מה הוא אומר? - מה העבדה הזאת לכם? לכם - ולא לו. ולפי שהוציא את
עצמו מן הכלל, כפר בעקור. ואף אתה הקהה את שניו ואמר לו: בעבור זה עשה
יי לי בצאתי ממצרים. לי - ולא לו. ואילו היה שם, לא היה נגאל.

תם מה הוא אומר? - מה זאת? ואמרת אליו: בחזק יד הוציאנו יי ממצרים מבית
עבדים.

ושאינו יודע לשאול - את פתח לו, שנאמר: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר,
בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים.

יכול מראש חדש? תלמוד לומר: ביום ההוא. אי ביום ההוא, יכול מבעוד
יום? תלמוד לומר: "בעבור זה". "בעבור זה", לא אמרתי אלא בשעה
שמצה ומרור מנחים לפניך.

מה תהיה?

עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קרבנו
המקום לעבודתו, שנאמר: ויאמר יהושע אל

כל העם, כה אמר יי אלהי ישראל: בעבר הנהר ישבו
אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור,
ויעבדו אלהים אחרים. ואקח את אביכם את

אֲכַרְהֶם מֵעֵבֶר הַנְּהַר וְאוֹלֶךְ אוֹתוֹ כָּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן, וְאֶרְכָּה אֶת זְרַעוֹ וְאֶתֶּן לוֹ אֶת
יִצְחָק, וְאֶתֶּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו. וְאֶתֶּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שְׁעִיר לְרִשְׁתּוֹ אֹתוֹ,
וְיַעֲקֹב וּבְנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם.

בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא. שֶׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חָשַׁב אֶת הַקֶּץ,
לְעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְאַכְרָהֶם אֲבִינוּ בְּכִרִית בֵּין הַפְּתָרִים, שְׁנֵאמַר: וַיֹּאמֶר לְאַכְרָם,
יָדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה.
וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרָי כֵּן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל.

מכסה את המצות ומגביה את הכוס ביד ימין.

וְהָיָא שְׁעֵמְדָה לְאַכּוּתֵינוּ וְלָנוּ, שְׁלֹא אַחַד בְּלִבָּךְ
עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, אֲלֵא שְׁפָכַל דּוֹר
וְדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצִילֵנוּ
מִיָּדָם.

ניח את הכוס ויגלה את המצות.

וְלִמַּד מַה בִּקֵּשׁ לְבֵן הָאֲרָמִי לְעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אֲבִינוּ. שְׁפָרְעָה לֹא
גִזַּר אֲלֵא עַל הַזְּכָרִים וְלְבֵן בִּקֵּשׁ לְעַקּוֹד אֶת הַכֶּלֶל, שְׁנֵאמַר: אֲרָמִי
אֲכַד אָבִי, וַיָּרַד מִצְרַיִמָּה וַיִּגְדַּל שָׁם בְּמִתֵּי מַעֲט, וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל, עַצוֹם
וְרַב.

ויִרַד מִצְרַיִמָּה - אָנוּס עַל פִּי הַדְּבַר.

וַיִּגְדַּל שָׁם - מִלְמַד שְׁלֹא יָרַד יַעֲקֹב אֲבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ אֲלֵא לְגוֹדֵר שָׁם, שְׁנֵאמַר:
וַיֹּאמְרוּ אֵל פְּרַעֲהַ, לְגוֹדֵר בְּאֶרֶץ פֶּאֱנֹן, כִּי אִין מְרַעָה לְצֹאֵן אֲשֶׁר לְעַבְדֶּיךָ, כִּי כָבֵד
הָרַעַב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וְעַתָּה יִשְׁכּוּ נָא עַבְדֶּיךָ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן.

בְּמִתֵּי מַעֲט - כְּמוֹ שְׁנֵאמַר: בְּשִׁבְעִים
נִפְשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיִמָּה, וְעַתָּה

הַגְדָּה שֶׁל פֶּסַח

שִׁמְךָ יי אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹכֵב.

וְיִהְיֶה שֵׁם לְגֹי גְדוֹל - מְלִמְד שֶׁהֵיוּ יִשְׂרָאֵל מְצִיגִים שָׁם.

לְגֹי גְדוֹל עֲצוּם - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאֵד
מֵאֵד, וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם.

וְרֹכֵב - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: רֹכְבָה כְּצִמְחַת הַשָּׂדֶה נִתְתִּיד, וַתִּרְכַּבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתִּכְאִי בְּעַדִּי
עַדִּימִי, שָׂדִים נִכְנְוּ וּשְׁעָרֶיךָ צִמְחָה, וְאֵת עָרֹם וְעֵרִיהָ. וְאֶעֱכָר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְבוֹסֶסֶת
בְּדַמְיָךָ, וְאֹמֵר לְךָ בְּדַמְיָךָ חַיִּי, וְאֹמֵר לְךָ בְּדַמְיָךָ חַיִּי.

וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמְצָרִים וַיַּעֲנוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה.

וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמְצָרִים - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: הִכָּה נִתְחַכְמָה לּוֹ פֶן יִרְבֶּה, וְהִיָּה כִּי תִקְרָאנָה
מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ, וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ.

וַיַּעֲנוּנוּ - כְּמִהָ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמְעוּ עָלָיו שְׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוּ בְּסִכְלָתְכֶם, וַיִּכּוּ עָרֵי
מִסְכְּנוֹת לַפְּרָעָה, אֵת פֶּתֶם וְאֵת רַעַמְסֵס.

וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲבִידוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרָךְ.

וּנְצַעֲקָ אֵל יי אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע יי אֶת קִלְנוּ, וַיִּדְא אֶת
עֲנִינוּ וְאֵת עֲמִלְנוּ וְאֵת לְחֻצְנוּ.

וּנְצַעֲקָ אֵל יי אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בַיָּמִים הַרְבִּיבִים הָהֵם וַיָּמָת
מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֹּאנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ, וַתַּעַל שׁוֹעַתְכֶם אֶל
הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה.

וַיִּשְׁמַע יי אֶת קִלְנוּ - כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת
נַאֲקָתְכֶם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ, אֶת אֲבֹרָתְכֶם אֶת
יִצְחָק וְאֵת יַעֲקֹב.

וַיֵּרָא אֶת עֲנִינִי - זוֹ פְּרִישׁוֹת דְּרֶךְ אֶרֶץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹהִים.

וְאֵת עַמְלָנוּ - אֵלוֹ הַבְּנִים. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּצְוּ פְּרַעֲה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר, כָּל הַבֶּן הַיְלֹד הַיְאֻרָּה תִשְׁלִיכֶהוּ, וְכָל הַבַּת תִּחְיֶינָה.

וְאֵת לַחְצֵנוּ - זֶה הַדַּחֲק, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לַחְצִים אֲתָם.

וַיּוֹצֵאֵנוּ יי מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה, וּבִמְרָא גָדֹל, וּבִאֲתוֹת וּבִמִּפְתִּים.

וַיּוֹצֵאֵנוּ יי מִמִּצְרַיִם - לֹא עַל יְדֵי מְלָאךְ, וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף, וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, אֲלֵא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעִבְרָתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֹּה, וְהַפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה, וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים, אֲנִי יי.

וְעִבְרָתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֹּה - אֲנִי וְלֹא מְלָאךְ.

וְהַפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם - אֲנִי וְלֹא שָׂרָף.

וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים - אֲנִי וְלֹא שְׁלִיחַ.

אֲנִי יי - אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר.

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָכוֹנָם לְבִרְכָה. כְּשִׁירָד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִים בְּמִצְרַיִם יָרַד עַמּוֹ תִשְׁעַת אֲלָפִים רַבָּבוֹת. מֵהֶם מְלָאכֵי אֵשׁ. וּמֵהֶם מְלָאכֵי כֶּדֶד. וּמֵהֶם מְלָאכֵי זִיעַ. וּמֵהֶם מְלָאכֵי רִתֵּת. וּמֵהֶם מְלָאכֵי חֲלַחְלָה. וְרִתֵּת וְחֲלַחְלָה אוֹחוֹזוֹת לְמִי שֶׁהוּא רּוֹאֵה אוֹתָם. אָמְרוּ לְפָנָיו: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם. וְהֵלֵא מֶלֶךְ בֶּשֶׁר וְדָם כְּשֶׁהוּא יוֹרֵד לְמַלְחָמָה שָׂרְיוֹ וְעַבְדָּיו מְקִיפִין בְּכַבּוּדוֹ. וְאֵתָה מֶלֶךְ מְלָכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דִּין עֲלֵינוּ. שֶׁאֲנַחְנוּ עַבְדֶּיךָ. וְהֵם בְּנֵי בְרִיתֶךָ. נִרְדַּ וְנַעֲשֶׂה עִמָּם מַלְחָמָה. אָמַר לָהֶם. אֵין דַּעֲתִי מִתְקַרְרַת עַד שֶׁאֲרַד אֲנִי בְּעֲצָמִי. אֲנִי בְּכַבּוּדִי. אֲנִי בְּגִדְלֹתִי. אֲנִי בְּקֹדְשִׁתִּי. אֲנִי יי אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר:

בְּיַד חֲזָקָה - זוֹ הַדָּבָר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה יַד יי הוֹיָה כַּמִּקְנֶה אֲשֶׁר בְּשֵׂדָה, בְּסוֹסִים, בְּחִמְרִים, בְּגַמְלִים, בְּפִקֵּר וּבִצְאָן, דְּבָר כְּבֵד מְאֹד.

וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה - זוֹ הַחֶרֶב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַחֲרַבּוּ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ, נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַיִם.

וּבַמְרָא גְדֹל - זֶה גְלוּי שְׂכִינָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ הַנְּסָה אֱלֹהִים לְכֹא לְקַחַת לּוֹ גּוֹי מִקְרֵב גּוֹי, בְּמִסַּת בְּאֵתָת וּבְמוֹפְתִים וּבְמַלְחָמָה, וּבְיַד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה, וּבְמוֹדָאִים גְּדֹלִים, כִּכֹּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יי אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ.

וּבְאֵתוֹת - זֶה הַמְּטָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵת הַמְּטָה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ, אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֵת הָאֵתוֹת.

נוהגים לשפוך מתוך כוס היין שביד עורך הסדר לתוך כלי שלוש פעמים, בשעה שאומר: "דם", "ואש", "ותימרות עשן". וכן שופך עשר פעמים בזמן אמירת עשר המכות ("דם", "צפרדע" וכו'). וכן עוד שלוש פעמים כשאומר: "דצ"ך", "עד"ש", "באח"ב" - סה"כ שש עשרה פעמים. ואת היין שנשפך לכלי ישפכו בכיור לאיבוד. וחוזרים וממלאים את כוס היין, וממשיכים בהגדה: "רבי יוסי הגלילי" וכו'.

וּבְמוֹפְתִים - זֶה הַדָּם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ, דָּם, וְאֵשׁ, וְתִימְרוֹת עֵשֶׂן.

דְּבָר אַחֵר: בְּיַד חֲזָקָה - שְׁתִּים, וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה - שְׁתִּים, וּבַמְרָא גְדֹל - שְׁתִּים, וּבְאֵתוֹת - שְׁתִּים, וּבְמוֹפְתִים - שְׁתִּים. אֵלּוֹ עֵשֶׂר מִכּוֹת שֶׁהִבִּיא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם, וְאֵלּוֹ הֵן:

דָּם. צְפַרְדֵּעַ. כְּנִים. עֲרוֹב. דְּבָר. שְׁחִין. פָּרָד.
אֲרָבָה. חֶשֶׂן. מַכַּת בְּכוֹרוֹת.

רְבִי יְהוּדָה הִיָּה נוֹתֵן בָּהֶם סְמָנִים:

דְּצ"ךְ. עַד"ש. בְּאֵח"ב.

רבי

יוסי הגלילי אומר: מנין אתה אומר שלקו המצריים במצרים עשר מכות, ועל הים לקו חמשים מכות? במצרים מה הוא אומר? ויאמר החרטמים אל פרעה: אצבע אלהים היא. ועל הים מה הוא אומר? וירא ישראל את ה' הגדלה אשר עשה יי במצרים, וייראו העם את יי, ויאמינו ביי ובמשה עבדו. כמה לקו באצבע? עשר מכות. אמור מעתה: במצרים לקו עשר מכות, ועל הים לקו חמשים מכות.

רבי אליעזר אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים היתה של ארבע מכות? שנאמר: ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים. עברה - אחת, וזעם - שתיים, וצרה - שלש, משלחת מלאכי רעים - ארבע. אמור מעתה: במצרים לקו ארבעים מכות, ועל הים לקו מאתיים מכות.

רבי עקיבא אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים היתה של חמש מכות? שנאמר: ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים. חרון אפו - אחת, עברה - שתיים, וזעם - שלוש, וצרה - ארבע, משלחת מלאכי רעים - חמש. אמור מעתה: במצרים לקו חמשים מכות, ועל הים לקו חמשים ומאתים מכות.

כמה מעלות טובות למקום עלינו!

אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים, דיינו.

אלו עשה בהם שפטים, ולא עשה באלהיהם, דיינו.

אלו עשה באלהיהם, ולא הרג את בכוריהם, דיינו.

אלו הרג את בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם, דיינו.

יש מוסיפים:

ומנין שנתן לנו את ממונם? שנאמר: "וינצלו את מצרים", עשאוה כמצולה שאין בה דגים. דבר אחר: עשאוה כמצולה שאין בה דגן. למה מחכב הכתוב את בנות הים יותר מבנות מצרים? אלא מה שהיה בבתים נטלו במצרים. ומה שהיה בבתי תשודאות נטלו על הים. וכן הוא אומר: "כנפי יונה נחפה בכסף", זו בנות מצרים. "ואכרותיה בירקרק חרוץ", זו בנות הים. "והדבי והגדלי ותבואאי", זו בנות מצרים. "בעדי עדיים", זו בנות הים. "הודי זהב נעשה לך", זו בנות מצרים. "עם נקודות הכסף", זו בנות הים:

אלו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים, דיינו.

אלו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה, דיינו.

אלו העבירנו בתוכו בחרבה ולא שקע צרינו בתוכו, דיינו.

אלו שקע צרינו בתוכו ולא ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, דיינו.

אלו ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה ולא האכילנו את המן, דיינו.

אלו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת, דיינו.

אלו נתן לנו את השבת, ולא קרענו לפני הר סיני, דיינו.

אלו קרענו לפני הר סיני, ולא נתן לנו את התורה, דיינו.

אלו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל, דיינו.

אלו הכניסנו לארץ ישראל ולא בנה לנו את בית המקדש, דיינו.

על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכפלת למקום עלינו: הוציאנו ממצרים, עשה כהם שפטים, עשה כאלהיהם, הרג את בכוריהם, נתן לנו את ממונם, קרע לנו את הים, העבירנו בתוכו בחרבה, שקע צרינו בתוכו, ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, האכילנו את המן, נתן לנו את השבת, קרענו לפני הר סיני, נתן לנו את התורה, הכניסנו לארץ ישראל, ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עונותינו.

רָבֵן גַּמְלִיאֵל הִיָּה אוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֱלוֹ בְּפֶסַח, לֹא יֵצֵא יָדָיו
חוּבְתוֹ, וְאֵלֹה הֵן:

פֶּסַח, מִצְּהָ, וּמְרוֹד.

כשאומר 'פסח' יסתכל בזרוע, ולא יאחזנו בידו.
שְׁהִיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזִמְנֵן שְׁפִית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, עַל שׁוֹם מָה? עַל
שׁוֹם שֶׁפֶסַח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל פְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר:
וְאָמַרְתֶּם זִכַּח פֶּסַח הוּא לִי, אֲשֶׁר פֶּסַח עַל פְּתֵי כְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת
מִצְרַיִם, וְאֶת פְּתֵינוּ הִצִּיל. וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ.

פֶּסַח

יש נוהגים לומר פיוט זה, וסימנו "אהרן כהן".
אָמוּנִים עָרְכוּ שִׁכְחָה. לֹאֵל וְטַבְּחוּ טַבַּח. וְאָמַרְתֶּם זִכַּח פֶּסַח הוּא לִי:
הָרִימוּ קוֹל שִׁירִים. שִׁמְחוּ בְּלֵיל שְׁמוֹרַיִם. עַל מִצְוֹת וּמְרוֹדִים. אֲכַלוּ וּשְׂתוּ יַיִן:
דֹּאשׁוּן לְכָל רֵאשׁוּנִים. עַל יַד צִיר אָמוּנִים. מִיד כָּל מַעֲנִים. הִצִּיל כָּל הַמּוֹנִי:
נָסִי אֵל זְכַרְתִּי. וְחִסְדֵּי סִפְרַתִּי. עֲתָה יִדְעַתִּי. כִּי גָדוֹל יי:
כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם. מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם. יֵצֵאוּ מִמִּצְרַיִם. כָּל צְבָאוֹת יי:
הַנְּחִיל תּוֹרַתּוֹ. לְעַמּוֹ וְעֲדַתּוֹ. שׁוֹמְרֵי מִצְוֹתוֹ. עִם נוֹשֵׁעַ בֵּי:
נִפְלְאִים מַעֲשֵׂיךָ. וְעֲצוּמִים נִסֵּיךָ. יִאֲמְרוּ כָּל חוֹסְדֵי טוֹב לְחִסּוֹת בֵּי:

יקח המצה הפרוסה בידו ויראנה למסובין, ואומר:

זו שֶׁאֲנַחְנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוֹם מָה? עַל שׁוֹם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק
בְּצִקָּם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ, עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מִלֶּךְ
מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וּגְאֻלָּם מִיַּד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאפֶוּ אֶת הַבֶּצֶק
אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגַת מִצְוֹת כִּי לֹא חִמְץ, כִּי גֵרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ
לְהַתְמַהֵמָה, וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם.

מִצְּהָ

מגביה המרדור ואומר:

מִרְדֹּר

זֶה שְׁאֵנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוֹם מָה? עַל שׁוֹם שְׁמֵרְדוֹ הַמִּצְרִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמְרְדוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבְלִבְנֵים וּבְכָל עַבְדָּה בְשָׂדֶה, אֶת כָּל עַבְדָּתָם אֲשֶׁר עֲבָדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ.

בְּכָל יוֹר וְיוֹר חֵיב אָדָם לְהִרְאוֹת אֶת עֲצֻמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעַבְדוֹר זֶה עָשָׂה יי לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. שְׁלֵא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלֶכֶד גָּאֵל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶלֶּא אִף אוֹתֵנוּ גָאֵל עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאוֹתֵנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם, לְמַעַן הִבִּיא אוֹתֵנוּ, לְהִתְלַו לְנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאֲבוֹתֵינוּ.

מכסה המצות ומגביה הכוס עד אחר גאל ישראל.

לְפִיכֶךָ אֲנַחְנוּ חַיִּבִּים, לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדְרֵה, וּלְקַלֵּם, לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנְּסִים הָאֵלּוּ. הוֹצִיאֵנוּ מֵעַבְדוֹת לְחֵירוֹת, וּמִשְׁעַבּוֹד לְגֵאֻלָּה, וּמִיַּגְוֹן לְשִׁמְחָה, וּמֵאֶבֶל לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֶפְלָה לְאוֹר גְּדוֹל, וּמִשְׁעַבּוֹד לְגֵאֻלָּה. וְנֹאמַר לְפָנָיו הַלְלוּיָהּ.

הַלְלוּיָהּ

הַלְלוּ עַבְדֵי יי, הַלְלוּ אֶת שֵׁם יי. יְהִי שֵׁם יי מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. מִמְזוֹרַח שָׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְחֵלֵל שֵׁם יי. רַם עַל כָּל גּוֹיִם יי, עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ. מִי כִּי אֱלֹהֵינוּ הַמְּגַבִּיחֵי לְשַׁבַּח, הַמְּשִׁפִּילֵי לְרֹאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ. מְקִימֵי מַעֲפָר דָּל, מְאַשְׁפֵּת יָרִים אֲכִיוֹן. לְהוֹשִׁיבֵי עִם נְדִיבִים, עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ. מוֹשִׁיבֵי עֲקֶרֶת הַבַּיִת, אִם הַכְּנָיִם שִׁמְחָה הַלְלוּיָהּ.

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לְעַז. הִיתָה יְהוּדָה לְקֹדֶשׁוֹ, יִשְׂרָאֵל מִמְשָׁלוֹתָיו. הֵיטָם רָאָה

וינס, הירדן יסב לאחור. ההרים רקדו כאילים, גבעות - ככני צאן. מה לך הים
כי תנוס, הירדן - תסב לאחור? ההרים - תרקדו כאילים, גבעות - ככני צאן?
מלפני ארון חולי ארץ, מלפני אלוה יעקב. החפכי הצור אגם מים, חלמיש
- למעינו מים.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר גאלנו
וגאל את אבותינו ממצרים, והגיענו הלילה
הזה לאכל בו מצה ומרור. פן יי אלהינו ואלהי
אבותינו הגיענו למועדים ולדגלים אחרים
הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בכנין עירך,
וששים בעבודתך. ונאכל שם מן הזבחים ומן
הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחה לרצון,
ונודה לך שיר חדש על גאלתנו ועל פדות
נפשנו. ברוך אתה יי גאל ישראל.

שותים כוס שני בהסבת שמאל.

יש נוהגים לומר שיר זה, והוא על סדר אל"ף ב"ת.

אתה גאלת את אבותינו ממצרים. ביד חזקה ובזרוע נטויה:

בהיות אבותינו בתוך ארץ מצרים. היו מענים ומשועבדים תחת יד פרעה מלך מצרים:

גם שם פרו ורבו כעפר הארץ. וכארזי הלבנון גכחו במקומה:

דבר פרעה הרשע למחות את שמם. ולהאכיר את זכרם מקרב תבל:

הוא ועמו בעצה אחת היו. ויתחכמו סוד על זרע ישראל:

וימרדו את חיייהם בפרך. ובתשניק גדול קצרה רוחם:

זרע ישורון אנתה לבש. כי יד אויב גברה עליהם:

חי וקיים שמע קולם. מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא האזין להם:

טוב וישר גדל מהם. משה יריד בתזון הושלח להם:

הראם אותות שדי. וכמיני נגעים נשפטו בני חם:

יחד

כל בכוריהם לטבח מסר. ראשית בטנם לך רב גדול:

לכן נפלה צעקה גדולה בתוך ארץ מצרים. כפי ומספר בכל חוצותיה:

מעבדות לחירות יצאו ידירים. ואין כושל במספר שקטיו:

נהגם בטובו צור עלמים. ויגיעם לים סוף ברחמים רבים:

סגר הים עליהם בהמון גליו. ושונא רודף בהמון חילו:

עיניהם נשאו למרום. לבקש רחמים מאביר יעקב:

פיהם פתחו גאולי יי. ושכחו למלכם על רוב נפלאותיו:

צהל רכבו פאוכי עמו. להפיל שונאיו אל תוך מצולה:

קרע יי את מי ים סוף. וקיס את השביעה אשר נשבע לאבותיו:

ראו ידירים בפגרי שונאיהם. שהם מטלים על שפת הים:

שירה וזמרה ודברי הלל. אמר משה רבינו עליו השלום לפני קונו:

תהלה ותפארת ודברי תשבחות. אמרו פדויים לפני גואלם ומושיעם:

נוטלים ידיים ומברכים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו
במצותיו וצונו על נטילת ידים.

יקח ויאחז שלושת המצות בידו, כסדר שהן בקערה,
הפרוסה בין שתי השלמות, ויברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם
המוציא לחם מן הארץ.

מַצָּה

ניח התחתונה מידו, וישארו ביזו העליונה והפרוסה, ויברך:
**בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מַצָּה.**

יבצע משתי המצות, כזית מכל אחת, ויטבלם במלח, ויאכל בהסיבה. וכן יחלק לכל אחד מהמסובים כזית מכל אחת, ולפחות יתן כזית אחד לכל אחד מן המסובים, ויאכלו בהסיבה. ואם אין המצה שלפניו מספיקה לכולם, יוסיף ממצה שמורה אחרת שמחוץ לקערה עד כזית, לכל אחד מהמסובים, ויאכלו גם הם בהסיבה.

מְרוֹר

לוקח לעצמו ונותן לכל אחד מהמסובים כזית מרור, ומטבלו בחרוסת, וחוזר ומנער החרוסת, ומברך עורך הסדר על אכילת מרור וכולם עונים "אמן", ואוכלים בלי הסיבה.

**בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מְרוֹר.**

בֹּרֵךְ

לוקח לעצמו ולכל אחד מהמסובים כזית מהמצה השלישית התחתונה, וכזית מרור, וכורכם יחד, ומטבלם בחרוסת, ואוכלים בהסיבה, ולפני שיאכלו אומרים:

**מַצָּה וּמְרוֹר בְּלֹא בְּרָכָה, זָכַר לְמִקְדָּשׁ, בְּיָמֵינוּ יְחֻדָּשׁ, כְּהִלָּל הַזִּקְנָן
שֶׁהָיָה בּוֹרֵךְ וְאוֹכֵלֵן בְּבֵת אַחַת,
לְקַיִּים מָה שֶׁנֶּאֱמַר: עַל מִצְוֹת
וּמְרוֹרִים יֵאָכְלוּהוּ.**

שולחן עורך

אוכלים ושותים הסעודה הערוכה. ומנהג טוב לאכול בשר בהמה ולשתות יין בסעודה, לקיים מצות שמחת החג. ומי שאין בשר ויין שמחה לו, יאכל וישתה דברים המשמחים לו.

ויש הנוהגים לאכול תחילה ביצים קשות מבושלות, ולומר לפני אכילתן:

זְכֹר לְקִרְבֵּן חֲגִיגָה.

לאחר גמר כל הסעודה, לוקח עורך הסדר לעצמו ולכל אחד מהמסובים כזית מפרוסת המצה שהיתה "צפונה" ומוצנעת לאפיקומן, (ויש המחמירים לאכול ב' כזיתים: כזית כנגד קרבן פסח, וכזית כנגד המצה הנאכלת עמו). וצריך לאוכלה לכתחילה קודם חצות הלילה.

וקודם אכילת האפיקומן יאמרו:

זְכֹר לְקִרְבֵּן פֶּסַח הַנֶּאֱכָל עַל הַשֶּׁבַע.

ואוכלים האפיקומן בהסיבה. ואסור לאכול אחריה שום דבר, וכן אסור לשתות משקאות משכרים או מיץ ענבים, חוץ משתי הכוסות שעל הסדר. אבל לשתות מים או כוס קפה או תה (ואפילו עם סוכר, מותר).

ברך

מוזגים כוס שלישי ומברכים ברכת המזון.

ויש האומרים לפני כן מזמור קכו שבתהילים, שיר המעלות בשוב ה'. ויש האומרים:

אֲבָרְכָה אֶת יי בְּכָל עֵת תְּמִיד תִּהְיֶה בְּפִי: סוּף דְּבַר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת הָאֱלֹהִים יְדָא
וְאֵת מִצְוֹתָיו שְׁמֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם: תִּהְיֶה יי וְדְבַר פִּי וַיְבָרֵךְ כָּל בֶּשֶׂר
שֵׁם קֹדֶשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: וְאַנְחֵנוּ נִבְרָךְ יְהי מַעֲתָה וְעַד-עוֹלָם הַלְלוּ-יְהי: וַיְדַבֵּר אֵלַי
זֶה הַשְּׁלַחַן אֲשֶׁר לִפְנֵי יי:

נוטלים ידים לשם "מים אחרונים". ואם הם שלושה או יותר, חייבים לזמן.

המזמן: הב לן ונברך ל מלכא עלאה קדישא.

המסוכים: שמים!

המזמן: ברשות מלכא עלאה קדישא (כשבת: וברשות שבת מלכתא) (ביום טוב: וברשות
יומא טבא קדישא) (וברשות מורי ורבותי) וברשותכם נברך (בעשרה: אלהינו)
שאכלנו משלו.

עונים: ברוך (אלהינו) שאכלנו משלו ובטובו (הגדול תמיד) חיינו.

המזמן: ברוך (אלהינו) שאכלנו משלו ובטובו (הגדול תמיד) חיינו.

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם האל הזן אותנו ואת העולם
כלו בטובו בחן בחסד בריוח וברחמים רבים. נתן לחם לכל-
בשר. כי לעולם חסדו. ובטובו הגדול תמיד לא חסר לנו ואל יחסר
לנו מזון (תמיד) לעולם ועד. כי הוא אל זן ומפרנס לכל. ושלחנו
ערוך לכל. והתקין מחיה ומזון לכל-בריותיו אשר ברא ברחמי
וברב חסדיו כאמור. פותח את-ידך ומשביע לכל-חי רצון. ברוך
אתה יהוה הזן את הכל.

נודה לך יהוה אלהינו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה
ורחבה ברית ותורה חיים ומזון. על שהוצאתנו מארץ
מצרים ופדיתנו מבית עבדים. ועל בריתך שחתמת בבשרנו. ועל
תורתך שלמדנו. ועל חקי רצונך
שהודעתנו. ועל חיים ומזון
שאתה זן ומפרנס אותנו.

ועל הכל יהוה אלהינו אנהנו מודים לך ומברכים את שמך כאמור
ואכלת ושבעת וברכת את יהוה אלהיך על-הארץ הטבה אשר
נתת-לך. ברוך אתה יהוה על הארץ ועל המזון.

רחם יהוה אלהינו עלינו ועל ישראל עמך. ועל ירושלים עירך. ועל
הר ציון משכן כבודך. ועל היכלך. ועל מעונך. ועל דבירך. ועל
הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו. אבינו! רענו. זוננו. פרנסנו.
כלכלנו. הרויחנו הרוח לנו מהרה מכל-צרותינו. ונא אל תצריכנו
יהוה אלהינו לידי מתנות בשר ודם. ולא לידי הלוואתם. אלא לדרך
המלאה והרחבה. העשירה והפתיחה. יהי רצון שלא נבוש בעולם
הזה. ולא נכלם לעולם הבא. ומלכות בית דוד משיחך תחזירנה
למקומה במהרה בימינו.

בשבת מוסיפים: רצה והחליצנו יהוה אלהינו במצותיך וכמצות יום השביעי. השבת הגדול
והקדוש הזה. כי יום גדול וקדוש הוא מלפניך. נשבות בו וננוח בו ונתענג בו כמצות חקי
רצונך. ואל תהי צרה ויגון ביום מנוחתנו. והראנו בנחמת ציון במהרה בימינו. כי אתה הוא
בעל הנחמות. והגם שאכלנו ושתינו חרפן ביתך הגדול והקדוש לא שכחנו. אל תשכחנו
לנצח ואל תזנחנו לעד. כי אל מלך (גדול וקדוש) [נסח אחר: חנון ורחום] אתה.

אלהינו ואלהי אבותינו, יעלה ויבוא ויגיע ויראה וירצה וישמע
ויפקד ויזכר זכרוננו וזכרון אבותינו, וזכרון ירושלים עירך,
וזכרון משיח בן דוד עבדך, וזכרון כל-עמך בית ישראל לפניך,
לפליטה לטובה, לחן לחסד ולרחמים, לחיים טובים ולשלום, ביום
חג המצות הזה, ביום טוב מקרא קדש הזה, לרחם
עלינו ולהושיענו. זכרנו יהוה אלהינו בו
לטובה, ופקדנו בו לברכה, והושיענו בו
לחיים טובים, בדבר ישועה ורחמים.

חוס וְחַנּוּנוֹ וְחַמְלָה וְרַחֵם עָלֵינוּ, וְהוֹשִׁיעֵנו כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ, כִּי אֵל מְלֹךְ
חַנּוּן וְרַחוּם אַתָּה.

וְתַכְנֶה יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּמַהֲרָה כִּימֵינוּ. כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם.
(בלחש: אָמֵן).

אם שכח לומר בשבת רצה, ולא התחיל הטוב והמטיב, אומר כאן:
כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְלֹךְ הָעוֹלָם, שֶׁנִּתְּנָן שְׂכָתוֹת לְמַנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לְאוֹת וּלְבְרִית.
כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת.

אם שכח לומר יעלה ויבוא, ולא התחיל הטוב והמטיב, יאמר כאן:
כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְלֹךְ הָעוֹלָם, שֶׁנִּתְּנָן יָמִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה,
אֶת יוֹם (הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת יוֹם) חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה, אֶת יוֹם טוֹב מְקַרְא קֹדֶשׁ הַזֶּה. כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה,
מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים.

אם שכח לומר רצה ויעלה ויבוא ביום טוב שחל בשבת, ולא התחיל הטוב והמטיב, אומר כאן:
כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְלֹךְ הָעוֹלָם, שֶׁנִּתְּנָן שְׂכָתוֹת לְמַנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לְאוֹת
וּלְבְרִית, וְיָמִים טוֹבִים לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה, אֶת יוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה. כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת
וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים.

כְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְלֹךְ הָעוֹלָם, (לְעֵד) הָאֵל אָבִינוּ, מְלַכְנוּ,
אֲדִירָנוּ, בּוֹרְאָנוּ, גּוֹאֲלָנוּ, קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב, רוֹעֵנוּ רוֹעֵה
יִשְׂרָאֵל, הַמְּלֹךְ הַטּוֹב וְהַמְּטִיב לְכָל, שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם הוּא הַיְטִיב
לָנוּ, הוּא מֵיְטִיב לָנוּ, הוּא יֵיטִיב לָנוּ, הוּא גִמְלָנוּ, הוּא גּוֹמְלָנוּ, הוּא
יְגַמְלָנוּ לְעֵד חַן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים וְרִיחַ וְהַצְלָה וְכָל-טוֹב.

הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁתַּבַּח עַל כִּסֵּא כְבוֹדוֹ.

הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁתַּבַּח בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ.

הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁתַּבַּח בְּנוֹ לְדוֹר דוֹרִים.

הַרְחֵמֵן הוּא קָרֵן לְעַמּוֹ יְרִים.

הַרְחֵמֵן הוּא יִתְפָּאֵר בְּנוֹ לְנִצְחַת נִצְחִים.

הַרְחַמֵּן הוּא יִפְרֹסֵנוּ בְּכֹכּוּד וְלֹא בְּכֹזוּי, בְּהִתֵּר וְלֹא בְּאִסּוּר, בְּנִחַת וְלֹא בְּצֹעַר.
הַרְחַמֵּן הוּא יִתֵּן שְׁלוֹם בֵּינֵינוּ.
הַרְחַמֵּן הוּא יִשְׁלַח בְּרִכְהָ רַחֲמָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ.
הַרְחַמֵּן הוּא יִצְלִיחַ אֶת דְּרָכֵינוּ.
הַרְחַמֵּן הוּא יִשְׁפֹּר עַל גְּלוּת מִהֲרָה מֵעַל צְוֹאֲרֵנוּ.
הַרְחַמֵּן הוּא יוֹלִיכֵנוּ מִהֲרָה קוֹמְמִיּוֹת בְּאֶרְצֵנוּ.
הַרְחַמֵּן הוּא יִרְפְּאֵנוּ רַפּוּאָה שְׁלֵמָה, רַפּוּאָת הַנֶּפֶשׁ וּרַפּוּאָת הַגּוּף.
הַרְחַמֵּן הוּא יִפְתַּח לָנוּ אֶת יְדוֹ הַרְחֻכָּה.
הַרְחַמֵּן הוּא יְבָרֵךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמֶּנּוּ בְּשֵׁמוֹ הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרַכוּ אֲבוֹתֵינוּ,
אֲבָרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, בְּכָל מִפְּלָא, כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתֵנוּ יַחַד בְּרִכְהָ שְׁלֵמָה, וְכֵן יְהִי
רְצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן.
הַרְחַמֵּן הוּא יִפְרֹשׁ עָלֵינוּ סִכַּת שְׁלוֹמוֹ.

בשבת: הַרְחַמֵּן הוּא יְנַחֵלֵנוּ עוֹלָם שְׁכָלוֹ שֶׁבַת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים.

הַרְחַמֵּן הוּא יְגִיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלְדָגְלִים אַחֲרֵים הַבָּאִים לְקִרְאָתֵנוּ לְשָׁלוֹם.

הַרְחַמֵּן הוּא יְנַחֵלֵנוּ (ל) יוֹם שְׁכָלוֹ טוֹב.

הַרְחַמֵּן הוּא יִטַּע תּוֹרָתוֹ וְאַהֲבָתוֹ בְּלִבֵּנוּ וְתַהֲיֶיהָ יְרָאָתוֹ עַל פְּנֵינוּ
לְבַלְתֵּי נַחֲטָא, וְיַהֲיֶה כָּל מַעֲשֵׂיֵנוּ לְשֵׁם שְׁמַיִם.

ברכת האורח:

הַרְחַמֵּן הוּא יְבָרֵךְ אֶת הַשְּׁלֵחַן הַזֶּה שְׂאֵכְלֵנוּ עָלָיו, וְיִסְדֹּד בּוֹ כָּל מַעֲדָנֵי עוֹלָם,
וְיַהֲיֶיהָ כְּשִׁלְחָנוּ שֶׁל אֲבָרְהָם אֲבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם.

כָּל רֵעֵב מִמֶּנּוּ יֹאכַל, וְכָל צָמֵא מִמֶּנּוּ יִשְׁתֶּה, וְאֵל יִחַסֵּר
מִמֶּנּוּ כָּל טוֹב לְעַד וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים, אָמֵן. הַרְחַמֵּן
הוּא יְבָרֵךְ אֶת בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה וּבַעַל הַסֶּעֱדָה

הזאת, הוא ובניו ואשתו וכל אשר לו, בכנים שיחיו ובנכסים שירבו. ברוך יהוה
חילו ופעל ידיו תרצה, ויחיו נכסיו ונכסיו מצלחים וקרובים לעיר, ואל יזדקק
לפניו ולא לפנינו שום דבר חטא והרהור עון, שש ושמה כל הימים בעשר וכבוד
מעתה ועד עולם, לא יבוש בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא, אמן כן יהי רצון.

הרחמן הוא יחיינו ויזכנו ויקרבנו לימות המשיח ולבנין בית המקדש
ולחיי העולם הבא. מגדול ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו
לדוד ולזרעו עד עולם. כפירים רשו ורעבו ודרשי יהוה לא יחסרו כל
טוב. נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם.
כל היום חונן ומלוה וזרעו לכרחה. מה שאכלנו יהיה לשבעה, ומה
ששתינו יהיה לרפואה, ומה שהותרנו יהיה לכרחה, פדכתבי: ויתן
לפניהם ויאכלו ויותרו בדבר יהוה. ברוכים אתם ליהוה עשה שמים
וארץ. ברוך הגבר אשר יבטח ביהוה והיה יהוה מבטחו. יהוה עז לעמו
יתן יהוה יברך את עמו בשלום.

עושה שלום במרומו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל עמו
ישראל ואמרו אמן.

יכיון לפטור גם את כוס רביעי, ויברך, וישתה בהסיבה:
כוס ישועות אשא ובשם יהוה אקרא. סברי מרנן.
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן.

ההלל

לאחר ששתו כוס שלישי, מוזגים כוס רביעי. ויש הנוהגים למזוג כוס אחד יתר על הכוסות של המסובים ואין שותים אותו, וקוראים אותו "כוס של אליהו". וגומרים על כוס רביעי את ההלל, ויאמרו אותו בשמחה ובהתלהבות רבה.

ישכך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו. כי אכל את יעקב ואת נהו השמו. שפך עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם. וטרדף באף ותשמידם מתחת שמי יי.

לא לנו, יי, לא לנו, כי לשמך תן כבוד, על חסדך, על אמתך. למה יאמרו הגוים: איה נא אלהיהם? ואלהינו בשמים, כל אשר חפץ עשה. עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם. פה להם ולא ידברו, עינים להם ולא יראו. אזנים להם ולא ישמעו, אף להם ולא יריחון. ידיהם ולא ימישון, רגליהם ולא יהלכו, לא יהגו בגוונם. כמוהם יהיו עשיהם, כל אשר בטח בהם. ישראל בטח ביהוה, עזרם ומגנם הוא. בית אהרן בטחו ביהוה, עזרם ומגנם הוא. יראי יהודה בטחו ביהוה, עזרם ומגנם הוא.

יי זכרנו יברך, יברך את בית ישראל, יברך את בית אהרן. יברך יראי יי, הקטנים עם הגדלים. יסף יי עליכם, עליכם ועל בניכם. ברוכים אתם ליי, עשה שמים וארץ. השמים שמים ליי, והארץ נתן לבני אדם. לא המתים יהללו יה ולא כל ירדי דומה. ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם. הללויה.

אהבתי כי ישמע יי, את קולי תחנוני. כי הטח אזנו לי ובכימי אקרא. אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני, צרה ויגון אמצא. ובשם יי אקרא: אנא יי מלטה נפשי! חנון יי וצדיק, ואלהינו מרחם. שמר פתאים יי, דלתי ולי יהושיע. שובי נפשי למנוחתי, כי יי

גַּמַּל עָלַיְכִי. כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת, אֶת עֵינַי מִן דְּמָעָה, אֶת רַגְלִי מִדְּחַי. אֶתְחַלֵּךְ
לִפְנֵי יי בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים. הָאֲמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר, אֲנִי עֲנִיתִי מְאֹד. אֲנִי אֲמַרְתִּי בְּחַפְזִי:
כָּל הָאָדָם כֹּזֵב.

מָה אֲשִׁיב לִי כֹל תִּגְמֹלוּהִי עָלַי. כּוֹס יִשׁוּעוֹת אֲשָׂא וּבִשְׁם יי אֶקְרָא. נִדְרֵי לִי
אֲשַׁלֵּם נְגִידָה נָא לְכֹל עֲמוֹ. יִקָּר בְּעֵינַי יי הַמּוֹתָה לְחִסְדֵּיךָ. אָנָּה יי כִּי אֲנִי
עֲבָדְךָ, אֲנִי עֲבָדְךָ בֶּן אֲמֹתְךָ, פִּתְחֹת לְמוֹסְרֵי. לֶךְ אֲזַכֵּחַ זִכְחַ תּוֹדָה וּבִשְׁם יי אֶקְרָא.
נִדְרֵי לִי אֲשַׁלֵּם, נְגִידָה נָא לְכֹל עֲמוֹ. בְּחִצְרוֹת בַּיִת יי, בְּתוֹכֵי יְרוּשָׁלַיִם. הַלְלוּהָ.
הַלְלוּ אֶת יי כָּל גּוֹיִם, שִׁבְחוּהָ כָּל הָאֲמִים. כִּי גִבֹר עָלֵינוּ חֶסֶדוֹ, וְאֲמַת יי
לְעוֹלָם. הַלְלוּהָ.

הודו ליי כי טוב,
יאמר נא ישראל,
יאמרו נא בית אהרן,
יאמרו נא יראי יי,
כי לעולם חסדו.
כי לעולם חסדו.
כי לעולם חסדו.
כי לעולם חסדו.

מִן הַמִּצַּר קָרָאתִי יְהוָה, עֲנֵנִי בְּמִרְחַב יְהוָה. יי לִי, לֹא אִירָא - מָה יַעֲשֶׂה לִי אָדָם. יי לִי
בְּעֲזָרִי וְאֲנִי אֲרֹאֶה בְּשִׁנְאִי. טוֹב לְחַסוֹת בֵּי מִבְּטָח בְּאָדָם. טוֹב לְחַסוֹת בֵּי
מִבְּטָח בְּנִדְבִיבִים. כָּל גּוֹיִם סִכְבוֹנִי, בְּשֵׁם יי כִּי אֲמִילֵם. סִבּוֹנִי גַם סִכְבוֹנִי, בְּשֵׁם
יי כִּי אֲמִילֵם. סִבּוֹנִי כְדַבְרֵיךָ, דַּעֲכּוּ כָּאֵשׁ קוֹצִים, בְּשֵׁם יי כִּי אֲמִילֵם. דַּחַה
דְּחִיתֵנִי לְנֶפֶל, וְיִי עֲזָרֵנִי. עֲזִי וְזִמְרַת יְהוָה וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה. קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה
בְּאֶהְלִי צְדִיקִים, יִמִּין יי עֲשֶׂה חֵיל. יִמִּין יי רוֹמְמָה, יִמִּין יי עֲשֶׂה חֵיל. לֹא
אֲמוֹת כִּי אֲחִיָּה, וְאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יְהוָה. יִסֹּר יִסְרֵנִי יְהוָה, וְלִמּוֹת לֹא נִתְּנֵנִי. פִּתְחוּ לִי
שַׁעֲרֵי צְדָקָה, אֲבֹא בָם, אֲוֹדֶה יְהוָה. זֶה הַשַּׁעַר לִי, צְדִיקִים יִבְאוּ בוֹ.

אֲוֹדֶךָ כִּי עֲנִיתֵנִי וְתַהֲוִי לִי לִישׁוּעָה. אֲוֹדֶךָ כִּי עֲנִיתֵנִי וְתַהֲוִי לִי לִישׁוּעָה. אֲכֹן מֵאִסוּ הַבּוֹנִים
הִיתָה לְרֹאשׁ פְּנֵה. אֲכֹן מֵאִסוּ הַבּוֹנִים הִיתָה
לְרֹאשׁ פְּנֵה. מֵאֵת יְהוָה הִיתָה זֹאת הִיא
נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ. מֵאֵת יְהוָה הִיתָה זֹאת הִיא

נפלאות בעינינו. זה היום עשה יהוה נגילה ונשמחה בו. זה היום עשה יהוה נגילה ונשמחה

בו.

אָנָּא יי, הוֹשִׁיעָה נָּא. אָנָּא יי, הוֹשִׁיעָה נָּא.

אָנָּא יי, הַצְּלִיחָה נָּא. אָנָּא יי, הַצְּלִיחָה נָּא.

בְּרוּךְ הַפָּא בְּשֵׁם יי, בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יי. בְּרוּךְ הַפָּא בְּשֵׁם יי, בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יי. אֵל יי וַיֵּאָדָר
לָנוּ, אֶסְרוּ חַג בְּעַבְתֵּינִים, עַד קָרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ. אֵל יי וַיֵּאָדָר לָנוּ. אֶסְרוּ חַג בְּעַבְתֵּינִים, עַד
קָרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ. אֵלֵי אַתָּה וְאוֹדֶךָ, אֱלֹהֵי - אֶרֹמְמֶךָ. אֵלֵי אַתָּה וְאוֹדֶךָ, אֱלֹהֵי - אֶרֹמְמֶךָ.
הוֹדוּ לֵי יי כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ. הוֹדוּ לֵי יי כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ.

הוֹדוּ לֵי יי כִּי טוֹב,	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ.
הוֹדוּ לְאֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים,	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ.
הוֹדוּ לְאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים,	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ.
לַעֲשֵׂה נִפְלְאוֹת גְּדוֹלוֹת לְבָדוֹ,	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ.
לַעֲשֵׂה הַשָּׁמַיִם בְּתַבּוּנָה,	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ.
לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם,	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ.
לַעֲשֵׂה אוֹרִים גְּדוֹלִים,	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ.
אֶת הַשָּׁמֶשׁ לְמַמְשֶׁלֶת בְּיוֹם,	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ.
אֶת הַיָּרֵחַ וְכוּכָבִים לְמַמְשֶׁלוֹת בְּלַיְלָה,	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ.
לְמַכָּה מִצְרַיִם בְּכַוְדֵיהֶם,	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ.
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם,	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ.
בְּיַד חֲזָקָה וּבְזִרְעוֹ נְטוּיָה,	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ.
לְגִזֵּר יָם סוּף לְגִזְרִים,	כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ.

כי לעולם חסדו.
כי לעולם חסדו.
כי לעולם חסדו.
כי לעולם חסדו.
כי לעולם חסדו.
כי לעולם חסדו.
כי לעולם חסדו.
כי לעולם חסדו.
כי לעולם חסדו.
כי לעולם חסדו.

והעביר ישראל בתוכו,
ונער פרעה וחילו בים סוף,
למוליך עמו במדבר,
למכה מלכים גדלים,
ויהרג מלכים אדירים,
לסיחון מלך האמרי,
ולעוג מלך הבשן,
ונתן ארצם לנחלה,
נחלה לישראל עבדו,
שבשפלטנו זכר לנו,
ויפרקנו מצרינו,
נתן לחם לכל בשר,
הודו לאל השמים,

נשמת כל חי תברך את שמך יהוה אלהינו ורוח כל בשר תפאר ותרום
זכרך מלכנו תמיד, מן העולם ועד העולם אתה אל, ומבלעדך
אין לנו (מלך) גואל ומושיע, פודה ומציל, ועונה ומרחם, בכל עת
צרה וצוקה. אין לנו מלך עוזר וסומך אלא אתה.

אלהי הראשונים והאחרונים, אלוה כל בריות, אדון כל תולדות,
המהלל בכל התשפחות, המנהג עולמו בהסדר ובכריותיו
ברחמים. ויהוה אלהים אמת, לא ינום ולא יישן. המעורר ישנים
והמקיץ נרדמים, מחיה מתים, ורופא חולים, פוקח עורים, וזוקק
כפופים, המשיח אלמים, והמפענח נעלמים, ולך לברך
אנחנו מודים.

ואלו פיננו מלא שירה כים, ולשוננו רנה כהמון גליו, ושפתותינו שבה
כמרחבי רקיע, ועינינו מאירות כשמש וכירח, וידינו פרושות
כנשרי שמים, ורגלינו קלות כאילות, אין אנחנו מספיקין להודות לך
יהוה אלהינו, ולכרד את שמך מלכנו, על אחת מאלף אלפי רוב
רבי רכות, פעמים הטובות נסים ונפלאות שעשית עמנו ועם אבותינו.
מלפנים ממצרים גאלתנו יהוה אלהינו, מבית עבדים פדיתנו. ברעב
זנתנו, ובשבע כלכלתנו, מחרב הצלתנו, מדבר מלטתנו, ומחלאים
רעים ורבים דליתנו. עד הנה עזרנו רחמך ולא עזבונו חסדיך. על פן
אברים שפלגת בנו, ורוח וגשמה שנפחת באפינו, ולשון אשר שמת
בפינו, הן הם יודו ויכרכו, וישבחו, ויפארו, את שמך מלכנו תמיד. כי
כל פה לך יודה, וכל לשון לך תשבח, וכל עין לך תצפה, וכל כרד לך
תכרע, וכל קומה לפניך תשתחוה, והלכות יראוך והקרב והפליזות
יזמרו לשמך, כדבר שנאמר: כל עצמתי תאמרנה יהוה מי כמוך מציל
עני מחזק ממנו, ועני ואביון מגולו. שועת עניים אתה תשמע, צעקת
הדל תקשיב ותושיע. וכתוב: רננו צדיקים ביהוה, לישרים נאווה תהלה.

תתרום	ישרים	כפי
תתברך	צדיקים	ובשפתי
תתקדש	חסידים	ובלשון
תתהלל	קדושים	ובקרב

במקהלות רכות עמך בית ישראל, שכן
חובת כל היצורים לפניך יהוה
אלהינו ואלהי אבותינו להודות, להלל,

לשבת, לפאר, לרומם, להדר, ולנצח, על כל דברי שירות ותשבחות
דוד בן ישי עבדך משיחך.

ובכן, ישתבח שמך לעד מלפני האל המלך הגדול והקדוש בשמים
ובארץ, כי לך נאה יהוה אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד,
שיר, ושכחה, הלל, וזמרה, עז, וממשלה, נצח, גדלה, גבורה, תהלה,
ותפארת, קדשה, ומלכות. ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש,
ומעולם ועד עולם אתה אל.

יהללוך יי אלהינו כל מעשיך, וחסידך
וצדיקים עושי רצונך, ועמך בית
ישראל, ברנה יודו ויברכו וישבחו ויפארו את
שם כבודך. כי לך טוב להודות ולשמך נאה
לזמר, ומעולם ועד עולם אתה אל: ברוך אתה
יי מלך מהלל בתשבחות.

שותים כוס רביעית בהסיבה, ולאחריה מברכים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, על הגפן ועל פרי הגפן, ועל תנובת השדה,
ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו, לאכל מפריה ולשבע
מטובה. רחם יי אלהינו עלינו ועל ישראל עמך, ועל ירושלים עירך, ועל ציון
משכן כבודך, ועל מזבחה, ועל היכלך. ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו.
והעלנו לתוכה ושמחנו בכנינה. ונברכך עליה בקדשה ובטהרה בשבת ורצה
והחליצנו ביום השבת הזה. ושמחנו ביום חג המצות הזה, ביום טוב מקרא קדש הזה.
כי אתה טוב ומטיב לכל ונודה לך יי אלהינו על הארץ ועל פרי גפנה. ברוך אתה יי
על הארץ ועל פרי גפנה.

הגדה של פסח

נרצה

ירצה ה' פעלו ותהי משכרתו שלימה. ומצוה שייספר ביציאת מצרים אחר הסדר כפי יכלתו. ויש נוהגים לומר פיוטים כגון "חד גדיא", ואירע שאחד התלוצץ על פיוט זה, וחייבוהו גידוי, והצריכוהו שישאל מחילה (שו"ת חיים שאל סימן כח). ועל כן יהיה מורא שמים עליו, וגילו ברעדה וכו'.

אחד מי יודע? אחד אני יודע: אחד אלהינו שבשמים ובארץ.

שנים מי יודע? שנים אני יודע: שני לחות הברית. אחד אלהינו שבשמים ובארץ.

שלושה מי יודע? שלושה אני יודע: שלושה אבות, שני לחות הברית, אחד אלהינו שבשמים ובארץ.

ארבע מי יודע? ארבע אני יודע: ארבע אמהות, שלושה אבות, שני לחות הברית, אחד אלהינו שבשמים ובארץ.

חמשה מי יודע? חמשה אני יודע: חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות, שלושה אבות, שני לחות הברית, אחד אלהינו שבשמים ובארץ.

ששה מי יודע? ששה אני יודע: ששה סדרי משנה, חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות, שלושה אבות, שני לחות הברית, אחד אלהינו שבשמים ובארץ.

שבעה מי יודע? שבעה אני יודע: שבעה ימי שבתא, ששה סדרי משנה, חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות, שלושה אבות, שני לחות הברית, אחד אלהינו שבשמים ובארץ.

שמונה מי יודע? שמונה אני יודע: שמונה ימי מילה, שבעה ימי שבתא, ששה סדרי משנה, חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות, שלושה אבות, שני לחות הברית, אחד אלהינו שבשמים ובארץ.

תשעה מי יודע? תשעה אני יודע: תשעה ירחי לדה, שמונה ימי מילה, שבעה ימי שבתא, ששה סדרי משנה, חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות, שלושה אבות, שני לחות הברית, אחד אלהינו שבשמים ובארץ.

עשרה מי יודע? עשרה אני יודע: עשרה דבריא, תשעה ירחי לדה, שמונה ימי מילה, שבעה ימי שבתא, ששה סדרי משנה, חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות, שלושה אבות, שני לחות הברית, אחד אלהינו שבשמים ובארץ.

אחד עשר מי יודע? אחד עשר אני יודע: אחד עשר כוכביא, עשרה דבריא, תשעה ירחי לדה, שמונה ימי מילה, שבעה ימי שפתא, ששה סדרי משנה, חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות, שלשה אבות, שני לחות הברית, אחד אלהינו שבשמים ובארץ.

שנים עשר מי יודע? שנים עשר אני יודע: שנים עשר שכטיא, אחד עשר כוכביא, עשרה דבריא, תשעה ירחי לדה, שמונה ימי מילה, שבעה ימי שפתא, ששה סדרי משנה, חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות, שלשה אבות, שני לחות הברית, אחד אלהינו שבשמים ובארץ.

שלשה עשר מי יודע? שלשה עשר אני יודע: שלשה עשר מדיא. שנים עשר שכטיא, אחד עשר כוכביא, עשרה דבריא, תשעה ירחי לדה, שמונה ימי מילה, שבעה ימי שפתא, ששה סדרי משנה, חמשה חומשי תורה, ארבע אמהות, שלשה אבות, שני לחות הברית, אחד אלהינו שבשמים ובארץ:

חד גדיא, חד גדיא דזבין אבא בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.

ואתא שונרא ואכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.

ואתא כלבא ונשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.

ואתא חוטרא והכה לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.

ואתא נורא ושרף לחוטרא, דהכה לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.

ואתא מיא וכבה לנורא, דשרף לחוטרא, דהכה לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.

ואתא תורא ושתה למיא, דכבה לנורא, דשרף לחוטרא, דהכה לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.

ואתא השוחט ושחט לתורא, דשתה למיא, דכבה לנורא, דשרף לחוטרא, דהכה לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.

ואתא מלאך המות ושחט לשוחט, דשחט לתורא, דשתה למיא, דכבה לנורא, דשרף לחוטרא, דהכה לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.

ושחט למלאך המות, דשחט לשוחט, דשחט לתורא, דשתה למיא, דכבה לנורא, דשרף לחוטרא, דהכה לכלבא, דנשך לשונרא, דאכלה לגדיא, דזבין אבא בתרי זוזי, חד גדיא, חד גדיא.

ואתא הקדוש ברוך הוא

שיר השירים

פרק א (א) שיר השירים אשר לשלמה: (ב) ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דדיך מין: (ג) לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על כן עלמות אהבוד: (ד) משכני אחריו נרצה הכיאני המלך חדריו נגילה ונשמחה כך נזכרה דדיך מין מישרים אהבוד: (ה) שחורה אני ונאווה ננות ירושלם כאהלי קדר כיריעות שלמה: (ו) אל תראוני שאני שחרחרת ששזפתני השמש בני אמי נחרו כי שמני נטרה את הפרמים פרמי שלי לא נטרתי: (ז) הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרביץ בצהררים שלמה אהיה כעטיה על עררי חבריך: (ח) אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ודעי את גדיתיך על משכנות הרעים: (ט) לססתי ברכבי פרעה דמיתיד רעיתי: (י) נאוו לחיך בתרים צנאך בחרוזים: (יא) תודי זהב נעשה לך עם נקרות הפס: (יב) עד שהמלך במסכו נרדי נתן ריחו: (יג) צרור המר דודי לי בין שרי ילין: (יד) אשפל הכפר דודי לי בכרמי עין גדי: (טו) הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים: (טז) הנך יפה דודי אף נעים אף ערשנו רעננה: (יז) קרות פתינו ארוזים רהיטנו ברותים:

פרק ב (א) אני חבצלת השרון שושנת העמקים: (ב) כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות: (ג) כתפוח בעצי היער כן דודי בין הכנים בצלו המדתי וישכתי ופריו מתוק לחכי: (ד) הכיאני אל בית הין ודגלו עלי אהבה: (ה) סמכוני באשישות רפרוני בתפוחים כי חולת אהבה אני: (ו) שמאלו תחת לראשי וימינו תחבכני: (ז) השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ: (ח) קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות: (ט) דומה דודי לצבי או לעפר האילים הנה זה עומד אחר פתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים: (י) ענה דודי ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך: (יא) כי הנה הסתו הסתיו עבר הגשם חלף הלך לו: (יב) הנצנים נראו כארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו: (יג) התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח קומי לכי לך רעיתי יפתי ולכי לך: (יד) יונתי בחגי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאווה: (טו) אחוו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים וכרמינו סמדר: (טז) דודי לא אני לו הרעה בשושנים: (יז) עד שפוח היום ונסו הצללים סב דמה לך דודי לצבי או לעפר האילים על הרי כתר: ם

פרק ג (א) על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי בקשתי ולא מצאתיו: (ב) אקומה נא ואסובכה בעיר משוקים וכרחבות אבקשה את שאהבה נפשי בקשתי ולא מצאתיו: (ג) מצאוני השמרים הסככים פעיר את שאהבה נפשי ראיכם: (ד) כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי אחזתי ולא ארפנו עד שהביאתיו אל בית אמי ואל חדר הורתי: (ה) השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ: ם (ו) מי זאת עלה מן

המזכיר כתימרות עשן מקטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל: (ז) הנה מטתו שלשלמה ששים גפרים סביב לה מגברי ישראל: (ח) כלם אחוי חרב מלמדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות: ס (ט) אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלכנון: (י) עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרפכו ארגמן תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלם: (יא) צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום התגתו וכיום שמחת לבו: ס

פרק ד (א) הנה יפה רעיתי הנה יפה עיניך יונים מבעד לצמתך שערך כערך העזים שגלשו מהר גלעד: (ב) שנהך בערך הקצובות שעלו מן הרחצה שכלם מתאימות ושכלה אין בהם: (ג) כחוט השני שפתתיך ומדבריך נאה ככל הרמון רקתך מבעד לצמתך: (ד) כמגדל דוד צוארך בני לתלפיות אלף המגן תלוי עליו כל שליטי הגבורים: (ה) שני שדיך כשני עפרים האומי ציכה הרועים בשושנים: (ו) עד שיפוח היום ונסו הצללים אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה: (ז) כלך יפה רעיתי ומום אין בך: ס (ח) אתי מלכנון כלה אתי מלכנון תבואי תשורי מראש אמנה מראש שניר וחרמון ממענות אריות מהררי נמרים: (ט) לכבתי אחתי כלה לכבתי כאחד באחת מעיניך באחד ענק מצורניך: (י) מה יפו דריך אחתי כלה מה טבו דריך מיין וריח שמניך מכל בשמים: (יא) נפת הטפנה שפתתיך כלה רבש וחלב תחת לשונך וריח שלמתיך כריח לכנון: ס (יב) גן נעול אחתי כלה גל נעול מעין חתום: (יג) שלחוך פרדם רמונים עם פרי מגדים כפרים עם נרדים: (יד) גרד וכרפם קנה וקנמון עם כל עצי לבונה מר ואהלות עם כל ראשי בשמים: (טו) מעין גנים באר מים חיים וגוזלים מן לכנון: (טז) עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו:

פרק ה (א) באתי לגני אחתי כלה אריתי מורי עם בשמי אכלתי יערי עם רבשי שתיתי ייני עם חלבי אכלו רעים שתו ושכרו דודים: ס (ב) אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל קוצותי רסיסי לילה: (ג) פשטתי את כהנתי איכה אלכשנה רחצתי את רגלי איכה אטנפם: (ד) דודי שלח ידו מן החר ומעי המו עליו: (ה) קמתי אני לפתח לדודי ודי נטפו מור ואצבעתי מור עבר על כפות המנעול: (ו) פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נפשי יצאה כדברו בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני: (ז) מצאתי השמרים הסככים בעיר הכוני פצעוני נשאו את רידי מעלי שמרי החמות: (ח) השבעתי אתכם בנות ירושלם אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני: (ט) מה דורך מדוד היפה בנשים מה דורך מדוד שכה השבעתנו: (י) דודי צח ואדום דגול מרכבה: (יא) ראשו כהם פן קוצותיו תלתלים שחרות כעורב: (יב) עיניו כיונים על אפיקי מים רחצות בחלב ישבות על מלאת: (יג) לחיו כערוגת הבשם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נטפות מור עבר: (יד) ידי גלילי זהב ממלאים בתרשיש מעיו עשת שן מעלפת ספירים: (טו) שוקיו עמודי שש מיסדים על אדני פו מראהו כלכנון בחרו כארזים: (טז) חכו ממתקים וכלו מחמדים זה דודי וזה רעי בנות ירושלם:

פרק ו (א) אנה הלך דורך היפה בנשים אנה פנה דורך ונבקשנו עמך: (ב) דודי ירד לגנו לערוגות

הבשם לרעות בנגים וללקט שושנים: (ג) אני לדודי ודודי לי הרעה בשושנים: ס (ד) יפה את רעותי כתרצה נאה כירושלם אימה כנגלות: (ה) הסבי עיניך מנגדי שהם הרחיבני שערך כערך העזים שגלשו מן הגלעד: (ו) שנוך כערך הרחלים שעלו מן הרחצה שכלם מתאימות ושכלה אין בהם: (ז) כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך: (ח) ששים המה מלכות ושמינים פילגשים ועלמות אין מספר: (ט) אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליוולדתה ראוה כנות ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללה: ס (י) מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלכנה ברה כחמה אימה כנגלות: ס (יא) אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל לראות הפרחה הגפן הנצו הרמנים: (יב) לא ידעתי נפשי שמותי מרככות עמי נדיב:

פרק ז (א) שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך מה נחזו בשולמית כמחלת המחנים: (ב) מה יפו פעמך כנעלים בת נדיב חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשה ידי אמן: (ג) שררך אגן הסהר אל יחסר המגן בטנג ערמת חטים סוגה בשושנים: (ד) שני שדיך כשני עפרים האמי צביה: (ה) צוארך כמגדל השן עיניך ברכות כחשבון על שער בת רבים אפך כמגדל הלבנון צופה פני רמשק: (ו) ראשך עליך ככרמל ודלת ראשך כארגמן מלך אסור ברהטים: (ז) מה יפית ומה נעמת אהבה כפתענוגים: (ח) זאת קומתך דמתה לתמר ושדיך לאשכולות: (ט) אמרתני אעלה כתמר אחזה בסנסניו ויהיו נא שדיך כאשכולות הגפן וריח אפך כתפוחים: (י) וחקך כיון הטוב הולך לדודי למישרים דוכב שפתי ישנים: (יא) אני לדודי ועלי תשוקתו: ס (יב) לכה דודי נצא השדה נלינה ככפרים: (יג) נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן פתח הסמדר הנצו הרמונים שם אתן את דדי לך: (יד) הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך:

פרק ח (א) מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך כחויץ אשקך גם לא יכזבו לי: (ב) אנהגך אביאך אל בית אמי תלמדני אשקך מיין הרקח מעסים רמני: (ג) שמאלו תחת ראשי וימינו תחבקני: (ד) השבעתי אתכם בנות ירושלם מה תעירו ומה תעררו את האהבה עד שתתפץ: ס (ה) מי זאת עלה מן המדבר מתרפקת על דודה תחת התפוח עוררתניך שמה חבלתך אמך שמה חבלה ילדתך: (ו) שימני כחותם על לך כחותם על זרועך כי עזה כמות אהבה קשה כשואל קנאה רשפיה רשפי אש שלהבתיה: (ז) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יכזבו לו: ס (ח) אחות לנו קטנה ושדים אין לה מה נעשה לאחתנו כיום שידבר בה: (ט) אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז: (י) אני חומה ושדי כמגדלות אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום: פ (יא) כרם הנה לשלמה ככעל המון נתן את הפרם לנטרים איש יבא כפריו אלף כסף: (יב) כרמי שלי לפני האלף לך שלמה ומאתים לנטרים את פריו: (יג) היושבת בנגים חכרים מקשיבים לקולך השמיעני: (יד) ברח דודי ודמה לך לצבי או לעפר האילים על הרי בשמים:

הידושים זה ערות
על
הגדה של פסח

חידושים והערות על הגדה של פסח

מאת הרב אפרים כחלון שליט"א
מרבני ארגון בעזרת השם

הקדמה

הקשו המפרשים: מפני מה לא הוזכר משה רבינו הרועה הנאמן, בהגדה של פסח, הרי הוא היה השליח שהוציא את עם ישראל ממצרים?

- בספר שפתי חיים (מועדים פסח) מהגאון רבי חיים פרידלנדר זצ"ל כתב לתרץ: שכיון שזה הלילה התייחד בסיפור יציאת מצרים ויחוד ה' יתברך, ושאינן אפס זולתו לפיכך לא נכתב משה רבינו עליו השלום בהגדה, שלא תרד אף במקצת ההתפעלות מעוצמת גאולת ה' ושללו לבדו, עלינו להודות.
- עוד יראה לפרש בזה בס"ד: שעיקר סיפור יציאת מצרים בזה הלילה הוא בסיפור פלאות וניסי ה' יתברך, אשר התעלל במצרים והענישם, וגאל את עמו ישראל. וכמאמר הכתוב "והגדת לבנך ולבן בנך את אשר התעללתי במצרים וגו'" (שמות יג, ח), וכל דיבור ודיבור בסיפור יציאת מצרים ושאר ניסי השם יתברך הוא מצוה גדולה. ולכן העדיף בעל ההגדה להוסיף עוד בסיפור יציאת מצרים וביחוד ה', ולא הוזכר משה רבינו.
- ובדרך ההשערה יראה לפרש בזה, שלפי שאמר משה לקדוש ברוך הוא "מחני נא מספרך אשר כתבת" (שמות לב, לב). ועדיין לא התקיים בו מה שאמר "מחני נא מספרך", נגרם שלא יזכר בהגדה של פסח, שהוא ספר בפני עצמו. ובזה יש לרמוז בס"ד, שתיבות "מחני נא מספרך" עולות בגימטריה קטנה כתיבות הגדה של פסח (וחסרון אחד בגימטריה לא הוה חסרון).
- עוד יש לפרש בזה על דרך הפלפול: שמובא בגמרא בקידושין (דף מג עמוד א) שאוריה החיתי מורד במלכות היה, לפי שאמר לדוד המלך "ואדוני יואב" (שמואל ב יא, יא). ופירש רש"י: ואדני יואב זהו מרד שקראו אדון בפני המלך. ועיין שם בתוספות (דיבור המתחיל מורד במלכות) ובמהרש"א. ומבואר, שאין לחלוק כבוד אפילו לשר בפני המלך, והחולק הרי הוא מורד במלכות. ומובא בזה הקדוש (פרשת בא דף מ עמוד ב), שבלייל הסדר יורד הקדוש ברוך הוא עם כל מלאכי רום, ושומע את עם ישראל כיצד משבחים אותו. ועל כן אנו פותחים ואומרים את ההגדה בלשון ארמי, על אף שמלאכי השרת לא מבינים לשון זה (שבת דף יב עמוד ב), להורות, שהקדוש ברוך הוא עצמו נמצא כאן, ושומע כל דיבור ודיבור. ומעתה, כיון שהקדוש ברוך הוא נמצא ממש עמנו, אין לחלוק כבוד ולשבח אפילו את משה רבנו.

חידושים והערות על הגדה של פסח

ומכל אלו הדברים, יוצא עד כמה יש לשמור את הלילה הקדוש הזה שקדוש בכל מיני קדושות שהקדוש ברוך עם מלאכי רום, באים ומאזינים לדברי השבח הגדולים שמספרים. ואשרי הזוכה להתקדש בקדושת לילה זה.

ולמען תספר באוזני בנך: כתב הרב חיד"א בשם מהר"א מגרמיזא רמז בזה, כי תיבות "ולמען תספר באוזני בנך" (שמות י, ב) בגימטריא זהו שלושים יום לפני הפסח.

[מאור ישראל דרושים עמוד קנג].

מנהג קימחא דפיסחא

עד כמה היה הגאון רבי בן ציון אבא שאול דואג לתלמידיו יעיד על כך הסיפור הבא:
פעם בערב חג הפסח הגיע נדיב והביא לכל התלמידים "קימחא דפיסחא" בקבוק יין גדול לכל אחד ואליו צמוד שטר של עשרים דולר רבה הייתה השמחה, והנדיב פנה אל רבינו בזחיחות דעת - "מה דעת כבוד הרב?"
"מה דעתי על בקבוק יין ועשרים דולרים?! הלכך קימחא דפיסחא יקרא? היכן המצות, היכן הבשר, הביצים!?"

[רבינו האור לציון חלק א עמוד 471].

כרפס

נוהגים לטבול את הכרפס במי מלח. ויראה לרמוז בזה, שכבר פירש הרב רבי משה קורדבירו זצ"ל, והביאו בספר שיבת ציון מהגאון רבי בן ציון מוצפי שליט"א (חלק א שער א הערה ג), שמלח הוא דין, והמים חסד, וזה בלא זה אין להם שום הנהגה כלל, ושניהם צריכים זה לזה.

והנה שיעבוד מצרים בתחילתו היה בחסד, שהרי מבואר במדרש מדרש אגדה (בוכר פרשת שמות פרק א סימן ג) שבתחילה משכו המצריים את עם ישראל לעבוד בכסף מלא, ובתמורה גדולה חלף עבודתם. ואף עבודה זו, על אף שעבודה עם ישראל ברצון גם כן נכללת היא בכלל השיעבוד, וזהו גם חסד ה' שהיטיב עם עמו, שיתחילו לעבוד ברצון ויקבלו תמורה לעבודתם. ולאחר זמן הרעו המצרים ועינום והעבידו אותם בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה.

חידושים והערות על הגדה של פסח

ועל כן אנו לוקחים מים בתחילה, ונותנים בהם מלח, להורות - שבתחילה היתה העבדות בחסד, כמים, ואחר כך בדין כמלח. וטובלים במי מלח את הכרפס, שהכרפס בשמו, מסמל על העבדות, שהוא נוטריקון ס' פרך.

מגיד

הא לחמא עניא: מאמר זה הפותח את ההגדה של פסח, נתקן לפי הנראה בבבל על ידי הגאונים (עיין בית יוסף סימן תלד), ולכן נכתב בלשון ארמית, שהיתה השפה המדוברת אז ביניהם.

גם לשון הרמב"ם (סוף הלכות חמץ ומצה) מורה, שנוסח זה התחבר בזמן הגלות. שכתב: זה נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות וכו'. ונוסח זה הא לחמא עניא מוזכר גם בתוספות בפסחים (דף קטו עמוד ב דיבור המתחיל למה), מסדר הרב רבנו יוסף טוב עלם. [פסח במחשבת חכמי ירושלים בשם רבי שלמה אהרן ורטהיימר זצ"ל עמוד י].

הא לחמא עניא: רבים הגיהו שצריך לומר כהא חמא עניא, ד"הא לחמא" - משמע שזהו הלחם בעצמו שאכלו אבותינו. ועם כי דבריהם נאותים לפי פשטן, אכן לפי סוד תעלומותיהן, אין לשנות הנוסח.

[חמדת ימים חלק ב - פסח פרק ו אות נ].

הא לחמא עניא: הטעם שפותחים כך את ההגדה, לפי שבלייל הסדר מתקנים את חטא אדם הראשון, ויש מי שאומר שחיטה היה (סנהדרין דף ע עמוד ב), ונתקן באכילת המצה. ולכן קודם הסדר פותחים ואומרים "הא לחמא" - לתיקון העון.

עוד טעם יש לומר, כי החכמים הגידו (איכה רבה וילנא פרשה א אות כח), שלא גלו ישראל מארצם, אלא לפי שלא אכלו לחם עוני והסמיכו כן על הפסוק "גלתה יהודה מעוני" (איכה א, ג), ועל כן פותחים אנו ב"הא לחמא עניא", להורות ולפרסם שאנו תיקנו עון הגלות, ואם כן תם ונשלם זמן הגלות.

[חמדת ימים חלק ב - פסח פרק ו אות נא - נב].

כל דכפין ייתי ויכול: הקשה רבי אייזיל חריף זצ"ל בדרשת שבת הגדול:

הרמב"ם פוסק להלכה (הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ז), שכל יהודי ויהודי ואפילו עני שבעניים חייב לסדר הסדר ולשתות ארבע כוסות.

עוד פוסק הרמב"ם (בהלכות גזילה פרק א הלכה א), שגניבה אסורה. והיינו בין בפסח ובין

חידושים והערות על הגדה של פסח

בחול, והרי סתירה לפניכם, מנין יקחו העניים לסעודה?

ישלחו ידם בגניבה? - הרמב"ם אוסר!

סתירה חמורה!

הוא מוטיב והוא מפרק.

יספקו העשירים מעות לעניים, יאכלו העניים ויהנו, והכל יבא על מקומו בשלום, ונפתרה הקושייא!..

[חידודים עמוד קט].

כל דכפין ייתי ויכול: חלק ממה שאנו מראים את הבני חורין שבנו, היא הזמנת האורחים שאיננו צרי עין ושאנו דואגים לכלל ישראל.

וכבר אמרו חז"ל (פסיקתא דרב כהנא פ"סקא י'), אמר הקדוש ברוך הוא: אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך.

ומסופר על הצדיק רבי ישראל מהוסיאטין זצ"ל, שחפץ היה לסייע בידי שר התורה רבי דב בעריש ווינפלד זצ"ל ה"דובב מישרים", לאחר שעלה לארץ.

הוא שלח את משרתו עם שמות וכתובות של כמה ממיודעיו העשירים, וביקש שכל אחד יתן סך של מאה לירות לטובת הגאון.

אצל כולם התקבל הגבאי בסבר פנים יפות, כולם הכירו את האדמו"ר הקדוש, וכשראו את שמם כתוב בכתב יד קודשו, פתחו את ליבם.

חוץ מיוסל, יוסל הרגיש לא נח לסרב לפקודת האדמו"ר, אך חיש אזר אומץ ואמר לגבאי: "שהרבי שלך יפסיק לשלוח לי שליחים, אני לא נותן יותר ולא עובד אצלו".

כשחזר הגבאי עם סכום של 500 לירות, הרבי תמה על חסרון מאה הלירות. הגבאי החליט לא להביא את דיבתו של יוסל רעה אל האדמו"ר, שלא יענישו בקפידתו.

האדמו"ר הזדרז לקחת את הכסף, ולשולחו לרבי דב.

ליל הסדר הגיע, כולם כבר התחילו בסדר הקדוש, רק בביתו של הרבי מהוסיאטין - לא מתחילים.

"איני יכול להתחיל את הסדר, כל זמן שחסר סכום גדול לשר התורה הדובב מישרים" - מלמל האדמו"ר.

הדקות עברו, והאדמו"ר שרוי בצער.

חידושים והערות על הגדה של פסח

דפיקות חזקות בדלת הפרו את הדממה, הגבאי פתח את הדלת, ושתי נשים בוכיות פרצו פנימה, רצונם לדבר בדחיפות עם האדמו"ר.

הם עמדו כנגד הפתח מחוץ לחדרו של הרבי וסיפרו: "אנחנו כלה וחמות, פתחה הצעירה, בעלי חזר מבית הכנס ו לפתע רוח שטות תקפה אותו, הוא החל לזרוק את הכלים בבית, להתנהג כשוטה, ואנו אנא אנו באים".

אט אט התבררה העובדה, היה זה יוסל השם השישי ברשימה שסירב להביא את התרומה. הסובבים שמעו את הרבי ממלמל: "מה הוא חשב לו, שהוא יוכל לערוך את הסדר במנוחה ובשמחה? הרבי מטשבין נמצא בצער, אני נמצא בצער, והוא רוצה ליהנות מליל הסדר?...".

השתיים שהבינו מהר במה מדובר, הבטיחו: "מיד בצאת החג נעביר את הכסף לרבי מטשבין".

"אם כך", אמר האדמו"ר - "חזרו לבתיכן והכל יבא על מקומו בשלום, שכן אמרו חז"ל אם אתה משמח את שלי, אני משמח את שלך, חג שמח".

וכמובן שאף מילה ממילות הרב לא נפלה ארצה...

[אמרו צדיק עמוד 216].

כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח: הקדים בתחילה לומר "כל דכפין וכו'" - דהיינו שכל הרעב יבא ויאכל, ואחר כך אמר "כל דצריך וכו'" - דהיינו שכל הצריך יבא ויפסח, לפי, שמצוה מן המובחר לאכול את קרבן פסח על השובע, וכמו שפסק הרמב"ם בידו החזקה (הלכות קרבן פסח פרק ח הלכה ג). ולכן, לאחר שהרעב יבא ויאכל, יוכל אחר כך לקיים מצוה מן המובחר בקרבן פסח ולאוכלו על השובע.

כל דכפין ייתי ויכול... השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל: מה הקשר בין "כל דכפין ייתי ויכול" לבין "השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל"?

התשובה, שבטבעו אוהב האדם לקבל, ולא לתת. בנוכהרדוק אמרו, שאם אדם מקדימך בכרכת "צפרא טבא", בידוע שהוא עומד לבקש ממך הלואה. לכן משרישים שיותר משבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית (רות רבה ה, ט). ועד לגאולה, שאמרו שאין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנאמר "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה" (ישעיה א, כז)!

ובענין זה ספור -

מעשה בשני קמצנים שנועדו יחדיו. אמר האחר לחברו: "אומללים אנו, אין לנו לא עולם הזה ולא עולם הבא -

חידושים והערות על הגדה של פסח

עולם הזה אין לנו, כי איננו מפרגנים לעצמנו דבר. לבושים קרעים ואוכלים פסולת. חיים בזבל, ואוגרים רכוש בלא ליהנות ממנו. ועולם הבא אין לנו, כי ידינו קפוצה לצדקה ולכל דבר שבקדושה !”

ענהו חברו: “הן לא תכחיש שעונג החיסכון גדול ורב מכל עונג אחר בעולם ! ובענין עולם הבא מצאתי עצה -

איני מושיט יד לאיש, לשום דבר בעולם. לא ללחיצת יד, ולא הושטת דבר. נדר נדרתי, ואני שומר עליו בהקפדה. אי אפשר לבא אלי בטענות. לא רק לצדקה ידי קפוצה !”

פקפק חברו: “איני בטוח שיתחשבו בכך בעולם העליון. בוא ותתן תקיעת כף, שכאשר תגיע לשם, תחזור ותספר לי בהקיץ או בחלום מה נעשה בדייך”.

ענהו: “תקיעת כף לא אתן, שהרי נאמן אני לנדרי. אבל מבטיחך אני”.

השנים עברו, והלה התבקש לבית עולמו.

כעבור זמן נגלה לחברו בחלום, ופניו כשולי קדרה. החבר הבין הכל: “ובכן, לא התחשבו בנדר”.

“דוקא התחשבו”, ענהו אבל שאלו: “לפני כמה שנים רחצת בנהר, ונגרפת לשיבולת מים. אחד חרף נפשו להצילך. הושטת את ירך ומשה אותך -

ואיך זה הושטת יד !?”

התקוממת: “והרי בכך הציל את חיי ! על דעת כך לא נדרתי !”

אמרו: “והצדקה, הרי נאמר בה “וצדקה תציל ממות” (משלי י, ב. יא, ד), גם היא מצילה חיים. מדוע לגביה נדרת ! הלא יותר משבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית. גם הצדקה לטובתך, מדוע עבורה לא הושטת יד !”

עצתי לך נדור כמוני -

אך אל תלך לנהר...

[והגדת פסח עמוד 68].

השתא הכא עבדי: כבר אמרו בגמרא במגילה (דף יד עמוד א), שעדיין אנו עבדי אחשורוש. והיינו שלמרות שיצאנו ממצרים וכבר איננו עבדי פרעה, מכל מקום שלטון האומות עלינו, ועל זה מתפללים ואומרים השתא הכא עבדי - עכשיו אנו עדיין כעבדים, לשנה הבאה בני חורין.

השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל: הגאון רבי יהושע גרינוואלד זצ”ל נשא ביום

חידושים והערות על הגדה של פסח

ראשון של פסח דרשה בעת השואה:

יש לשאול שאלה, מהו זה שאומרים השתא הכא, שפירושו עכשיו אנו כאן, הלא מיותר הוא?

ונראה לפרש, שאמרו חז"ל שהקדוש ברוך הוא לא עושה נס על חנם, ואנו רואים שכבר עתה בעת המלחמה והבלבול בעולם, עשה איתנו הקדוש ברוך הוא ניסים וחסדים, וכי יש נס גדול מזה "שהשתא הכא" - ואנחנו עוד יושבים במקומותינו, בעוד שמיליונים מעם ישראל כבר עזבו מקומותיהם כבר שנים.

מזה עצמו נוכל ללמוד שנזכה לנס שבשנה הבאה בארעא דישראל.

[חסד יהושע בהקדמה עין דמעה עמוד 32].

לשנה הבאה בארעא דישראל: יש לדקדק במה שהזכיר בארעא דישראל, שתרגומו בארץ של ישראל, והיה לו לומר בארעא ישראל, היינו בארץ ישראל!

ונראה לבאר בזה, שכל עת שעם ישראל בגלותו, הגם ששב לארצו, עדיין חשים אומות העולם שהם האדונים על ארץ ישראל, ומורים בכל עת לחלקה לאויבינו ושונאנו ומבקשי רעתנו.

ועל זה אנו מתפללים, שלשנה הבאה נזכה שנהיה בארץ של ישראל - שכולם יכירו וידעו שהארץ הזו היא של עם ישראל, ולא של אף אחד אחר מאומות העולם.

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות: התייחסותו הנלבבת של הרב יוסף שלמה כהנמן זצ"ל הגאון מפוניבז' לילדי ישראל הייתה צריכה תלמוד.

הנה נכנס אצלו בחול המועד פסח אבא עם בנו, ילד בגיל הפעוטות, המבקש לשטוח בפני הרב "קושיא" ממשנתו: "איך זה שבמשנה במסכת פסחים (פרק י משנה ד) הנוסח של "מה נשתנה" שונה מן הנוסח שאומרים בהגדה בליל הסדר?"

ובכדי לעודד את הינוקא, ובכדי לאהב עליו את התורה, רבינו יוסף שלמה מקשיב "לשאלתו" בסבלנות רבה, ניגש בארשת רצינית אל ארון הספרים לעיין בדברי המשנה, ואחר כך מהלך בחדרו אנה ואנה כשהוא ממלמל "קושיא טובה", "קושיא טובה".

לבסוף חזר אל הילד ומבאר לו במילים המתאימות לגילו: "המשנה מדברת בזמן הבית כשהקריבו הפסח, והיה מקום לשאלה הנוספת שהוזכרה בה - "שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי". בעוד ההגדה שלנו נתקנה לתקופת החרבן והגלות כשאינו לנו לא מקדש ולא זבח".

[הרב מפוניבז' חלק ג עמוד קיג]

חידושים והערות על הגדה של פסח

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות: מה שאין אנו שואלים בסוכות "מה נשתנה" שהשינוי הוא יותר גדול? ביאר הרב צבי הירש לוין זצ"ל בעל ספר צבי לצדיק, שתינוק מישראל רואה בפסח יהודים יושבים ושלווים, מסביב לשולחן ערוך יינות ומעדנים ומטעמים, שלא כדרכם של ישראל בגולה, והוא תמה ושואל: "מה נשתנה".

ואולם, בסוכות הרי הוא רואה את בני ישראל נטרדים מבתיהם, יושבים בסוכה רעועה, הרוחות סוערות והדלף טורד, ואין התינוק מתפלא כלל, יודע כל ילד יהודי כי ישראל בגולה דרכו בכך.

[שרי המאה חלק א עמוד 20].

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות: מפני מה אין שואלים מה נשתנה על שתיית ארבע כוסות ?

ונראה ליישב בזה, שבימי חז"ל היו רגילים הרבה בשתיית כוסות יין בסעודה גם ביום חול, [ולאבל בר מינן תיקנו עשר כוסות כמבואר בכתובות דף ח סוף עמוד ב] וכל שכן בשבתות וימים טובים, ואין לשאול על כך.

[שו"ת מקור נאמן סימן תתקעז].

שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה: פיקחות של הגאון רבי שמשון דוד פינקוס זצ"ל הייתה לשם דבר. הוא תמיד היה יודע איך לצאת ראש, גם אם המחמירים ביותר בדעותיהם שלא תמיד היו בעלי חכמה יתירה.

באחת הפעמים הגיעה אליו אשה להתייעץ אודות תרופה העשויה מחמץ, שהיא מוכרחת ליטול בפסח.

רבי שמשון חשש שמא היא תמנע ליטול את התרופה, אף על פי שהיא חייבת בה. הוא המחיש לה בדרך אגב את ההיתר שבדבר: "מה הבעיה, עטפי את הגלולה עם מצה משני הצדדים, ואז זה בסדר גמור".

עשתה האשה כדבריו ונרגעה.

[רבתינו שבדרום עמוד 177].

הלילה הזה כולו מרור: הקשו העולם, הרי אוכלים עוד דברים בפסח זה, ומהו שאמר כולו מרור ?

ותירץ המגיד מבריסק רבי חיים לייב בוכמן זצ"ל: שמה שאמר כולו מרור, לא הולך על ליל הסדר, אלא על העם כולו - שכולם חייבים במצות מרור.

[פסח במחשבת חכמי ירושלים עמוד קלה].

חידושים והערות על הגדה של פסח

מה נשתנה הלילה הזה... שבכל הלילות אין אנחנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים... שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות הלילה הזה מרור: יש להתבונן, מפני מה אנו אומרים - "הלילה הזה אנו מטבילים שתי פעמים", ומחשבים גם את הטבלת הכרפס, ואילו באכילת הירקות אנו אומרים - "הלילה הזה כולו מרור", ולא מחשבים את אכילת הכרפס?

ותירץ לי אדוני אבי הרב הגאון רבי חיים כחלון שליט"א: שמכיון שאכילת הכרפס היא פחות מכזית [שלא יתחייב בברכה אחרונה], ופחות מכזית לא נחשבת אכילה חשובה, לכן לא הוזכרה אכילת הכרפס. מה שאין כן לגבי הטיבול שאין שיעור בטיבול, ואפילו בטיבול כל שהו צריך ליטול ידים עליו, לכך הזכרנו ב' הטבלות כרפס ומרור.

שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבים ובין מסובין הלילה הזה כולנו מסובין: עלה במחשבה לפני לפרש, על פי מה שאמרו חז"ל בברכות (דף מב עמוד א), היו יושבין, כל אחד ואחד מברך לעצמו. הסבו, אחד מברך לכולם. ופירש רש"י: כל אחד ואחד מברך לעצמו שאין קבע סעודה בלא הסבה.

נמצא, שהיו רגילים לאכול בין בישיבה ובין בהסבה, אך כשהיו מסיבים היה נראה כקביעות סעודה לכולם.

והנה, דרך אנשים חשובים לקבוע סעודתן ולא למהר, ולכן בלילה זה יש להראות על ידי ההסבה את קביעות הסעודה של כולם יחד, שהרי אין קבע לסעודה בלא הסבה, וזאת הסיבה "שהלילה הזה כולנו מסובין".

ואמנם התוספות שם (דיבור המתחיל הסבו) כתבו, שסיום קביעת הסעודה נעשית בישיבה בלבד, ולא צריך הסבה לזה.

ולפי דבריהם יש לבאר, שההסבה כדי להראות שינוי בדרך האכילה, כדי לעורר התינוקות שישאלו.

ומעתה, זהו מה שאומרים "שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין" - שבין בישיבה ובין בהסבה נחשב כקביעות סעודה, ומפני מה "הלילה הזה כולנו מסובין" - ולא מספיק שתחשב קביעות סעודה בישיבה בעלמא, כשאר הימים...?

ואפילו כלנו חכמים: נרמז כאן כל כלל ישראל, שראשי תיבות "כלנו" הם: כ'הנים ל'ויים נ'שים ו'ישראלים. והוקדמו הנשים לפי שהנס נעשה על ידיהם ובזכותם. וכמאמר רבותינו במדרש (ילקוט שמעוני תהלים רמז תשצה, מדרש זוטא - רות (בוכר) פרשה ד סימן יא), בזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים ובזכותם עתידין להגאל.

ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים וכו' מעשה ברבי וכו': האדמו"ר רבי שאול טאוב

חידושים והערות על הגדה של פסח

ממודזיץ זצ"ל, ביאר על דברי המגיד בהגדה של פסח - "ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים וכו'": שעל אף שנבונים אנו ומבינים דבר מתוך דבר, ויודעים את כל הסודות והכוונות, אף על פי כן, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים כפשוטו, בלי רמזים וסודות. כי הפשט עצמו - הוא הסוד הגדול ביותר.

[דרכי העיון להגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א [עמוד נח], בשם ספר יחודי סגולה עמוד רכד].

ויש להוסיף, שעל פי פירוש זה מבואר, מפני מה הביא בעל ההגדה את מעשה התנאים מיד בסמיכות לזה, להורות, שאף על פי שהם היו גדולים עד מאד בתורה ויודעים לדרוש את סודותיה, אף על פי כן היו מספרים ביציאת מצרים, בסיפור דברים בעלמא ללא סודות עמוקים.

שהיו מסובין בבני ברק: נראה שבשביל זה מסופר שהיה בבני ברק, שהעיר בני ברק היא מקומו של רבי עקיבא כמו שאמרו בגמרא בסנהדרין (דף לב עמוד ב), אחר ר' עקיבא לבני ברק, ונותנין עליו חומרי המקום שבא לשם.

ובמקומו של רבי עקיבא גם רבי אלעזר בן עזריה הסובר שהחיוב בסיפור יציאת מצרים עד חצות, שפסח אינו נאכל אלא עד חצות (פסחים דף קכ עמוד ב), צריך לנהוג כר' עקיבא. ור' עקיבא הרי סובר שפסח נאכל כל הלילה, וממילא גם מצות סיפור יציאת מצרים כל הלילה.

[קהילות יעקב בחידושי בברכות סימן ד, ושות אך טוב לישראל חלק ב סימן ח עמוד קן].

ובאופן אחר תירץ הגאון רבי יוסף בנימין שמענוביץ זצ"ל: יש לדקדק הלשון שאמר "וכל המרבה לספר" - שהוא לשון הפעיל, וכוונתו שיתאספו מרבית אנשים לספר ביציאת מצרים לפרסום הנס.

ועל כן, הגם שרבי אליעזר אמר בסוכה (דף כז עמוד ב), משבח אני את העצלנים שלא יוצאים במועד מבתם, והיה יושב יושב בלוד (סנהדרין דף לב עמוד ב), הלך לבני ברק לספר ביציאת מצרים עם אנשים רבים, לפי שלא הזדמנו לו במקומו אנשים רבים.

[הגדת חכמי ירושלים עמוד לא]

חידושים והערות על הגדה של פסח

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא: מה שהזכיר שוב "ברוך הוא" אחרי שאמר "ברוך שנתן תורה", להוציא מלב הטועים והכופרים שמאמינים במציאות האלוקים, אך לא בתורה מן השמים, על זה הזכיר ואמר שאותו "ברוך הוא" - שהוא "המקום" היינו בורא עולם, הוא אותו "ברוך הוא" שנתן תורה לעמו ישראל.

כנגד ארבעה בנים דיברה התורה: אם נתבונן נראה שהזכיר כאן וכלל את כולם בשם "בנים", ואפילו לבן הרשע.

ובא להורות בזה, כמה הקדוש ברוך הוא אוהב את עם ישראל, וכפי שאמר רבי מאיר בגמרא בקידושין (דף לו עמוד א) בין עושין רצונו של מקום ובין אין עושין רצונו של מקום נקראים בנים.

אחד חכם ואחד רשע: מספרים על רב אחד שעשה בצעירותו חיבור על הגדה של פסח, וכשהזקין ונתבקש להרשות לחזור ולהדפיסו שנית, לא הסכים.

כשנשאל מפני מה, ענה: כי עתה נשתנו הסדרים, והרשע של אותו הזמן הוא החכם של הזמן הזה, והיאך יוכל לבאר אחד חכם ואחד רשע בזמן הזה, ככתוב שם.
[מאור ישראל דרושים עמוד לו].

אחד חכם ואחד רשע: יש לתמוה מפני מה כתב בעל ההגדה את החכם ליד הרשע, הלא אמרו חז"ל במשנה בנגעים (פרק יב משנה ו), אוי לרשע ואוי לשכנו?

ונראה, שלפעמים תפקידו של החכם לשמור על הרשע שלא יפרוק עולו לגמרי. והראיה שהועיל הדבר, שכן גם הבן הרשע הגיע אל שולחן הסדר.

ומסופר, על אחד מהאדמורי"ם הקדושים, שהביאו דיבת אחד מחסידיו שהוא צבוע, בחוץ מתהלך בשרירות ליבו, עושה מעשה זמרי, אך כשמגיע אל הרבי, הרי הוא מבקש שכר כפנחס, מתנהג ומתהלך כצדיק בפני הרבי, הרי יש להוקיע צבוע שכזה... וכיצד הרבי מקרבו?

ענה הרבי: "יודע אני שהוא צבוע, אבל את הצבע הזה אני אוהב".

והיינו שלפחות בפני, הוא מקפיד ונזהר, אות הוא שלא פרק עולו מעליו לגמרי.

כך גם הבן הרשע, אם הוא עדיין מגיע לשולחן ליל הסדר, יש לנצל את ההזדמנות ולהצמידו לחכם, שידע איך להשיבו חזרה אל הדרך הישרה.

חכם מה הוא אומר: לימדונו חז"ל במשנה באבות (פרק ד משנה א) איזהו חכם? הלומד מכל אדם!

וכאן, כיון שמראה התעניינות אמיתית, שואל חוקר ובודק, לא רק לסיפוק סקרנותו

חידושים והערות על הגדה של פסח

כשאלת התם "מה זאת?", אות וסימן שחכם הוא.

מה העדות החוקים והמשפטים: עיקר שאלת החכם היא על הטירחה הגדולה שנזהרים מחמץ בפסח, מה שלא נזהרים כל השנה.

ולזה ירמוזו שתיבת חמץ בתרגומה היא "חמע" (בכתיב חסר, עיין תרגום אונקלוס שמות יג, ז), שהיא ר"ת ח'וקים, מ'שפטים, ע'דות.

מה העדות... אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן: על דרך המליצה נראה לפרש ששאלת החכם היא "מה העדות", למה בחג פסח ניכר השינוי הגדול בין העדות, כל עדה במנהגיה השונים מה נשתנה משאר השנה?

ועל זה עונים לו: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, במנהג הזה כולם שווים.

ואחד רשע ואחד תם: הקשה רבי נפתלי מרופשיץ: מפני מה הקדים בעל ההגדה רשע לתם?

חייך ותירץ: רשע תקנה יש לו יעשה תשובה.

תם - אין לו תקנה עולמית...

[חידודים עמוד קי].

רשע מה הוא אומר... כפר בעיקר: הטעם שנקרא רשע, יבואר על פי מה שאמרו חז"ל בקידושין (דף מט עמוד ב), האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאני רשע אפילו הוא צדיק גמור - מקודשת, שמא הרהר דבר עבודה זרה בדעתו.

והוא הדין כאן שכפר בעיקר, ולכך נקרא רשע...

מה העבודה הזאת לכם, לכם - ולא לו: יש לפרש על דרך ההלצה, שהרשע שואל "מה העבודה הזאת לכם" - לעשות סדר ויום מיוחד זכר ליציאת מצרים, הרי גם במשך כל השנה אתם מניחים תפילין, קוראים קריאת שמע ופרשת ציצית שיש בה זכר ליציאת מצרים, וכל זכר הלילה מתאים רק לי, שאיני מניח תפילין כל השנה, ואיני קורא קריאת שמע?

"ואף אתה הקהה את שיניו" ותענה לו, שאף ללילה זה וכל הקשור בו, אין לו שום קשר ושייכות, שכן אילו היה שם לא היה נגאל שהרי הרשעים כולם מתו במכת חושך.

[פסח במחשבת חכמי ירושלים עמוד כו בשם הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל].

ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר: פירש הגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, לבטא את רעיונו הגדול של קדושת הכלל במילים אלו: "ולפי שהוציא את עצמו

חידושים והערות על הגדה של פסח

מן הכלל כפר בעיקר" - ההוצאה של עצמו מן הכלל הישראלי היהודי - היא העושה את הכפירה בעיקר.

[אישים ושיטות הוצאת קול מבשר עמוד ריז].

ואף אתה הקהה את שיניו: פירש המגיד מווילקאמיר רבי יצחק אהרון זצ"ל: טענת הרשע, מפני מה מעכבים את הסעודה, וטורחים בעשיית המצות לפני פסח ובחג עצמו כמבואר בירושלמי פסחים (פרק י הלכה ד), אכן הוא ירא לפרש כונתו הרעה ולכן הוא אומר: "מה העבודה הזאת לכם" - כלומר למה לנו מצות אכילת מרור, שהיא מהעבודות הקשות, הלא יש לנו להסתפק בזכירת הדברים במחשבת הלב, גם ללא קיום המעשה.

ועל זה משיב לו אביו - הנה ראיתי שאתה תופס עבודה שהיא למלאכי השרת שטענו לקדוש ברוך הוא שיסתפק בנתינת התורה לעליונים שהם מקיימים את מצותיה בהתבוננות בה בלבד ללא קיום המעשים (שבת דף פח עמוד ב). ובאמת אני רואה שאתה להוט אחרי תאוות האכילה, ואם דימית עצמיך למלאכי השרת, אני אקהה את שיניך שלא תאכל עוד, ואז תהיה ממש כמו מלאכי השרת שאין אצלם לא אכילה ולא שתיה.

[הגדת חכמי ירושלים עמוד נ].

ואף אתה הקהה את שיניו: הרשע הזה הוציא את עצמו מן הכלל, והרי הוא מתנהג "כעיר פרא".

וכבר רמזו, שתיבת עשיר - ראשי תיבות ע'יניים ש'יניים י'דיים ר'גליים.

ואמר הכתוב "ועיר פרא אדם יולד" (איוב יא, יב), ורמזתי בזה שתיבת "עיר" - ראשי תיבות ע'ינים, י'דים, ר'גלים, שהרי נולד האדם ללא שיניים.

ומעתה זהו שאמר בעל ההגדה "הקהה את שיניו" - את האות שין שתיבת עשיר, והוכח לו שהוא "עיר פרא" ולא עשיר בתורה ובמצות.

ואף אתה הקהה את שיניו: דרש רבי מאיר לפני קהל של יהודים והופרע לפתע, על ידי קריאת ביניים גסה.

העומד לידו לחש לו, שהאיש אשר קרא את קריאת הביניים הוא רופא שיניים ומחלל שבת בפרהסייה.

חייך רבי מאיר מיד ואמר:

"תאמרו כי בדין אני חייב להשיב לרשע כדרך שמשיבין לרשע: "ואף אתה הקהה את שיניו". אבל מכיון שהוא רופא שיניים, יכול הוא להרכיב לעצמו שיניים תותבות, וכן חייב אני להשיב לו בדרך אחרת..."

חידושים והערות על הגדה של פסח

ובאותו מעמד פיתח רבי מאיר סברא הגיונית, עד שאותו קורא קריאת הביניים פקח עיניו לרווחה ונשאר עומד משתומם.

[רבי מאיר אומר עמוד 188].

הקהה את שיניו ואמור לו: הקהה את שיניו - בתגובה חריפה וקשה, ואמור לו - באמירה רכה (שמות רבה מב, ב) והרי זה תרתי דסתר, לכאורה תגובות סותרות מיניה וביה!

אבל באמת יש לעיין: מהו לשון הקהית השיניים. מדוע לא לסטור לועו או להצליף בגופו, וכאן טמונה התשובה.

כי מה רצה הרשע, מה טענתו? רצה הוא ללכת בשרירות ליבו, להיסחף אחרי יצרו הרע מנעוריו "עיר פרא אדם יולד" (איוב יא, ב). ואינו מבין מדוע דורשים ממנו שירסן עצמו ויבלום את יצרו. "מה העבודה הזאת לכם"? למה לעמול בעבודת השם, בתיקון המידות, למה להשתפר ולהשתנות לטובה?

אף אתה אמור לו, באמירה רכה: אמת שנולדת עיר פרא, אבל כמו כן נולדת בלי שנים. והנה צומחות שיני החלב, והמרת אותן בשנים קבועות ומדוע, כי האדם משתנה ומשתפר, מתגבר וגדל. אם רצונך להישאר בטבעי הינקות והילדות - עקור את שיניך מפיו כעולל... [והגדת פסח עמוד 127].

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו: צריך להבין, מה שייך סיפור זה ליציאת מצרים, ולמה מביאים בהגדה של פסח, כלום יש שבח במה שהיו אבותינו עובדי עבודה זרה?

ויש לפרש, שהנה אנו משבחים את הקב"ה ביום זה על גאולתנו ממצרים.

ושמא ישאל השואל מה הטובה הגדולה כל כך, הלא הוא זה שהכניסנו למצרים והוא זה שהוציא, ואם כן מה כל השבח הזה?

ונראה נא, אם יכניס אחד לבית האסורים ויכהו מכות קשות, ואחר כך יניחנו לחפשי, האם ישבח אותו על מה שהניחו לחופשי, הלא ירצה לנקום בו בכל כוחו.

אומנם זה, אם לא היה מחויב לקבל אלו היסורים, אז יכעוס עליו וירצה לנקום בו, אבל אם חס ושלום אדם בצרה וסכנה גדולה, בודאי יתן תודה לרופא ומשבח אותו על היסורים שעשה לו, כי ניצול על ידי כך מסכנה גדולה.

וזהו מה שפתח ואמר בעל ההגדה: "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו", וזוהמה זו השתרשה בנו, והיה צריך לנקותה, ולכן עברנו את השעבוד ההכרחי. ועל כן אנו מודים לקדוש ברוך הוא שהוציאנו מאפילה לאור גדול והחיש את הקץ.

[פסח במחשבת חכמי ירושלים עמוד כז בשם הגאון רבי יעקב לייב לוי זצ"ל]

חידושים והערות על הגדה של פסח

בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם... ויעבדו אלהים אחרים: הגאון ר' יחזקאל אברמסקי זצ"ל פירש בזה: שלא היה לקדוש ברוך הוא שום ענין להזיז את אלו הרשעים ממקומם, שמוטב שישבו להם היכן שיושבים ולא יזוזו ממקומם, כי מה בצע בטלטולם שיפיצו עבודה זרה!?

אבל את אביכם את אברהם, לקחתי מעבר הנהר, ואולך אותו בכל ארץ כנען שיפיץ דבר ה', ויקרב רבים לבורא יתברך.

כיוצא בזה, "ואתן לעשיו את הר שעיר לרשת אותו" - שישב שם בשקט ולא ינוע, אבל יעקב ובניו ירדו מצרימה, כי תכלית עם ישראל, להפיץ שם ה' ויחודו.

[הקדמה לספר חזון יחזקאל על התוספתא דפסחים, ובספר מלך ביופיו חלק ב עמוד 863].

וכבר שאלו את הגאון מפוניבז' ר' יוסף שלמה כהנמן זצ"ל - שהיה מכתת רגליו מארץ לארץ ומעיר לעיר לאסוף כסף למען הישיבות הקדושות שבארץ ישראל - מפני מה כאשר אדם בא להקים ישיבה, צריך הוא לכתת רגליו ממקום למקום, ועובר זמן רב עד שמשלים את כל הסכום הנצרך, לא כן, כאשר בונים אוניברסיטה וכדומה, והולכים לערוך לה "מגבית" מיד נאסף כל הסכום במלואו?

ענה הגאון מפוניבז' זצ"ל בחוכמתו: הקדוש ברוך הוא רוצה שעולם הישיבות יתפרסם בכל מקום בעולם, ושכולם ידעו שיש תורה בארץ ישראל, ועל כן, לא נותן שכל הכסף הנצרך לישיבה יגיע ממקום אחד, אלא מכמה שיותר מקומות שידעו על קול התורה הנשמע בארצנו.

לא כן באוניברסיטה ודומיה, שאין חפץ ה' שתתפרסם וידעו מקום מושבה, על כן משיג להם תורם אחד שישלם הכל, והעיקר שלא ילכו ממקום למקום ויתפרסם הדבר שפותחים מקום שכזה.

ועבדום ועינו אותם וכו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול והיא שעמדה לאבותינו: הקשו המפרשים, מהי אות ו' החיבור בתיבת "והיא", ומה שייכותה למה שנאמר לפני כן (עיי' בספר פסח במחשבת ירושלים עמוד כח).

ונראה לבאר בזה, על פי מה שמובא בגמרא בסנהדרין (דף צא עמוד א): פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמרו לו: הרי הוא אומר "זה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום" (שמות יב, לו) - תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו.

אמר גביהא בן פסיסא לחכמים: תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס, אם ינצחוני - אמרו להם: הדיוט שבנו נצחתם, ואם אני אנצח אותם אמרו להם: תורת משה

חידושים והערות על הגדה של פסח

רבינו נצחתכם. נתנו לו רשות והלך ודן עמהן.

אמר להן: מהיכן אתם מביאים ראייה? - אמרו לו: מן התורה.

אמר להן: אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה. שנאמר "ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה" (שמות יב, מ) - תנו לנו שכר עבודה של שלשים ריבוא, ששיעבודתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה.

אמר להן אלכסנדרוס מוקדון: החזירו לו תשובה! - אמרו לו: תנו לנו זמן שלשה ימים. נתן להם זמן, בדקו ולא מצאו תשובה. מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות, וכרמיהן כשהן נטועות וברחו, ואותה שנה שביעית היתה.

ולזה ירמוז מה שאמר כאן בתחילה "ועבדום ועינו אותם וכו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" - ומיד סמך ואמר "והיא שעמדה", שאם יבוא המצריים לטעון על הרכוש שלקחנו אותם, נענה להם ממה שנאמר "ועבדום ועינו אותם", "והיא שעמדה" - הטענה הזו היא שתעמוד לנו בכל דור ודור מול העומדים עלינו לכלותינו.

והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם: ביום חמישי כ"ט אייר תשכ"ז, יום הניצחון על צבאות מדינות ערב, נשא מרן הראשון לציון רבינו עובדיה יוסף זצ"ל, דברי חיזוק והודאה על הניסים הגדולים שנעשו בישראל, ובתוך דבריו סיפר ואמר:

חייל יהודי שבא מסיני לאחר המלחמה בירך ברכת "הגומל" בדמעות שלישי. וכשנשאל על מה מברך? ענה ואמר: בהיותנו בשדה הקרב, פגע פגז מצרי פגיעה ישירה בטנק שלנו, והטנק התחיל לבעור באש, ניסינו לברוח ממנו החוצה, אך הדלת של הטנק התעקמה מעוצמת הפיצוץ ואי אפשר היה פותחה, וכך נלכדנו בטנק הבוער...

בלית ברירה אני וחברי קראנו "קריאת שמע" בדמעות ובקול נשבר, וכבר התכוננו אל הגרוע מכל!

והנה להפתעתנו, פגז נוסף פגע פגיעה ישירה בדלת הטנק, וכך נפתח הפתח בעבורנו, מיד קפצנו מן הטנק הבוער דרך החור שנפער בדלת, וכך ניצלנו.

וזהו שאומרים בהגדה של פסח והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם - מידם של הגוים תבא הישועה לישראל.

ועוד סיפר מרן מאור ישראל זצ"ל באותו המעמד:

הנה כידוע בשעת מלחמת ששת הימים, היו חיילי בני ישראל במיצר, מפני חסרון גדול של נשק וכל מלחמה, וכאשר נלחמו בחזית הסורים, היה מחסור גדול של כלי נשק, והקדוש ברוך הוא ברחמיו, נתן בידם שלל גדול של פצצות שנפלו לידם בחזית המצרית, ממה שהשאירו אחריהם המצריים בבורחם במדבר סיני מפני בני ישראל. וחיילי ישראל

חידושים והערות על הגדה של פסח

נטלו את הפצצות הללו, והשתמשו בהם כנגד הצבא הסורי, וכך בעזרתם השמידו את הביצורים של הצבא הסורי, חרבתם תבא בליבם.

וזהו שאומרים: והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם.

[משוש תבל דברים עמודים רנט - רס מתוך כתב יד קדשן].

ואת עמלינו אלו הבנים: אמר רבי בונים מפשיסחא:

שואל אני לאדם, העשיר כקורח: מה לך כי תעמול? והלא צרכיך מסופקים לך לכל ימי חיך?

עונה הוא: טורח אני לצאצאי, שיהיו אוכלים ונהנים, וצרכיהם מסופקים להם.

והבן - אף הוא עמל לבנו, והנכד גם כן עמל לבנו.

מתי יבא לידי - סיים רבי בונים - ואזכה לראות את הבן הנכסף אשר כל הדורות עמלים בשבילו.

[חידושים עמוד כג].

ובכל אלוהי מצרים אעשה שפטים: נצטוו ישראל לקחת את השה לקרבן פסח ולקשור אותו בכרעי המיטה, כדי להכניע את אלוהי מצרים. וכשהיו שומעים המצריים קול יראתם תפוס בתפיסה של ישראל, ולא היו יכולים להציל אותו, היו בוכים, והיה קשה בעיניהם כאילו הם עצמם נעקדו להריגה. וזה היה קשה להם יותר מכל המכות שעשה להם הקדוש ברוך הוא.

[זוהר הקדוש פרשת פנחס דף רנא עמוד א, ובמתוק מדבש עמוד תקנז].

דם ואש ותימרות עשן: נהגו לשפוך טיפות יין כשאומרים כן. ונהג רבינו האר"י ז"ל לשפוך שפיכות אלו, לכלי שבור הרומז אל הקליפה הנקראת ארור. וכן ראוי לנהוג לכל הבא בסוד הדברים.

[חמדת ימים חלק ב - פסח פרק ו אות סט].

אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים: בספר אזור אליהו לרבי אליהו הכהן האיתמרי זצ"ל (סימן כט) הקשה, מהו זה שאמר הכתוב "על המצריים במצרים" - ופשיטא שהיה זה במצרים? עיין שם בדבריו מה שכתב לתרץ.

ונראה לבאר בזה, שהזכיר כאן הכתוב, שהקדוש ברוך הוא הכה את המצריים במצרים, במקום מושבם, בעריהם החזקות ובטירתם, וזו הרבותא הגדולה.

חידושים והערות על הגדה של פסח

דם: היאור לקה הראשון במכות מצרים, והיה זה כעונש על מה שגזר פרעה "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" (שמות א, כב).

והטעם שלא ציוה להורגם, יתבאר, על פי מה שאמרו חז"ל בגמרא בסנהדרין (דף סו עמוד ב) שהמים מבטלים הכישוף, והייתה כאן הערמת פרעה שאמר "היאורה תשליכוהו", לפי שישראל גם כן היו בקיאים בענינים אלו של כישוף, ואם יחליפוהו באחיזת עיניים לא יעמוד הכישוף במים.

[הגדת ילקוט שמעוני בשם ספר אהבת יהונתן].

דם צפרדע כינים... מכת בכורות: [נהגו לשפוך טיפות יין על כל מכה].

בזמנו של הגאון רבי יוסף רוז'ין זצ"ל, המכונה "הרגוצ'ובר", טען אחד שמצא כתב יד עתיק שהוא התלמוד ירושלמי על סדר קדשים.

המוצא גם כתב פירוש על הירושלמי, והתחיל לשווק ולמוכרו בבתי המדרשות.

כשהביאו לגאון רבי יוסף את התלמוד ירושלמי, גילה קלונו שהוא מזויף מתוכו.

באחד המקומות "בתלמוד" זה נכתב: המכה בדופי והשופך בבכורות הרי זה מן השוטים. ובפירוש כתב: לא ידעתי פירוש.

כשראה זאת חייך הרגוצ'ובי, ואמר: הוא בעל החיבור והוא בעל הפירוש, וכתב לא ידעתי פירוש, לסלק מעצמו כל חשד.

אסביר לכם את כוונתו...

אדם המכה על ליבו באמירת וידוי, ומכה ואומר: אשמנו - ומכה על ליבו, בגדנו - ומכה על ליבו, דיברנו - ומכה על ליבו, דופי - ומכה על ליבו, הרי זה מן השוטים, שכן "דיברנו דופי" הוא מאמר אחד.

וכן השופך בכל מכות מצרים טיפי יין כשאומרם בהגדה, ומגיע למכת ושופך, ולבכורות ושופך הרי זה מן השוטים.

מעניין לציין עוד כי אותו רמאי שהוציא לאור את הירושלמי המזויף על סדר קדשים (בשנת תרס"ו), בנסיון להרחיק את עדיו כתב על עצמו בשער הספר "אנכי הצעיר במשפחת רמה ונשאה אלגזי יצ"ו, שלמה יאודה ס"ט, בהגאון מהר"ם זצ"ל הספרדי מכונה פריעדלענדער", וכבר במשפט מסורס זה ניתן להבחין בזיופו, שכן אם היה לו קצת ידע

חידושים והערות על הגדה של פסח

ממשפחות הספרדים לא היה משייך את עצמו למשפחת פרידלנדר בנשימה אחת עם משפחת אלגזי, ובפרט לא בהגייתה הלועזית כיוצאי אשכנזית שהאות ע' מסמלת את ניקוד הסגול.

[ספר מעדני מלך פרקי חיים על מרן הראש"ל מרן הגר"ע יוסף זצ"ל הקדמה עמ' ו, שו"ת אך טוב לישראל חלק ב סימן יד].

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב: פירש רבי יצחק בן אשר הלוי (ריב"א מבעלי התוספות), שלכך פירש רבי יהודה ונתן בהם סימנים אלו, לפי שהאות השלישית של כל הסימנים דהיינו כינים, שחין, חושך, כל אחד היה משמש עם חברו. וכשהיו הכינים היו עמהם חושך ושחין אלא שהיו הכינים עיקר המכה וכן על זה הדרך.

ח	ש	כ
ש	ח	נ
כ	נ	מ

ותדע לך שהוא כן כי כולם קשורים זה בזה, שכשתכתוב זה על זה ותיקח האותיות הראשונות מהשלושה יהיה חשך ושניים שלהם שחין ושלישית

שלהם כנב, כך:

לפיכך סימנם כן, להשמיענו זה החידוש.

[הגהות מימוניות על הרמב"ם נוסח ההגדה אות ב].

דצ"ך עד"ש באח"ב: במה שכתב כבודו בזה הלשון: ואני שמעתי "כל המחלה אשר" (שמות טו, כו) בגימטריא דצ"ך עד"ש באח"ב, שהחשבון לא מתאים, נכון הדבר, "כל המחלה אשר" - עולה בגימטריא 639, ואילו דצ"ך עד"ש באח"ב עולה בגימטריא 501.

ואולי כונתו על תיבת "אשר" הכתוב בפסוק שעולה 501, היא שווה לתיבות דצ"ך עד"ש באח"ב העולים 501. וזהו רמז על עשר המכות של דצ"ך עד"ש באח"ב הרמוזים בתיבת "אשר" אחרי תיבות "כל המחלה", ורומז בזה, "כל המחלה" שהם "אשר" - היינו דצ"ך עד"ש באח"ב, לא אשים עליך.

[שו"ת ישכיל עבדי חלק ז בהשמטות לאורח חיים סימן ד אות ג].

ועל הים לקו... שני שותפים שהפסידו את כספם, נכנסו לרבי אייזיל חריף. זה אומר - בשלך הפסדנו. וזה אומר - בשלך הפסדנו.

עייין רבי אייזיל בחשבונותיהם ואמר: חכמים אתם כחכמי ההגדה...

חידושים והערות על הגדה של פסח

הא כיצד?

נחלקו חכמי ההגדה במספר מכותיהם של המצרים, זה אומר חמישים וזה אומר מאתיים, אך בדבר אחד מודים כולם שסוף החשבון - מכות.

[חידודים עמוד קיט].

אילו הוציאנו ממצרים ולא קרע לנו את הים - דיינו: הקשה מורנו הרב רבי ישראל יעקב אלגאזי בספרו המשובח נאות יעקב (דף נ עמודה ד), מה יועיל במה שהוציאנו ממצרים, אילו לא היה קורע את הים, הלא המצרים היו תופסים אותנו ושוב היינו חוזרים למצרים?

ותירץ, שהיה יכול הדבר להעשות בנקל, על ידי שהיה מעבירם מעל המים, וכשעשה נס גדול כזה על קריעת ים סוף, הראה חיבתו לעין כל.

[מדבר קדמות מערכת הא' אות לא].

אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה - דיינו: הקשו המפרשים, מה הוא זה שאומרים "דיינו" על זה, הלא לא היינו זוכים לתורה?

ותירץ הרב בעל המכתם, ותירץ, שבאותם ימי הפרישה נמסרו לישראל סודות וענינים גדולים ונפלאים שהיו מועילים ליחודי סגולה, אך שאר פרטי המצות המועילים לכלל ישראל לא ניתנו אלא במתן תורה.

וזהו שאנו אומרים "דיינו" - שכן היו ישראל מושפעים מאותם הסודות הגדולים והנפלאים.

[מדבר קדמות מערכת הק' ערך קריבת הר סיני].

עוד תירץ מרן בעל הקדושת לוי זכותו יגן עלינו, שבקרבתם לפני הר סיני כבר פסקה זוהמתן (שבת דף קמו עמוד א), וזו טובה גדולה ועל כן אנו אומרים "דיינו".

[שו"ת בית אפרים חלק אורח חיים סימן מו].

והגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל תירץ בשם זקנו בעל הלשם זכותו תגן עלינו, ראוי ונכון שנדייק לשון הפייט - ולא נתן לנו את התורה. כי הנה הגמרא בבבא מציעא (דף נט עמוד א) קובעת, שאין משגיחין בבת קול, כי מאחר שניתנה התורה בהר סיני, שוב "לא בשמים היא" (דברים ל, יב).

חידושים והערות על הגדה של פסח

נמצא כי זהו כוונת הפייט: אילו היתה התורה ניתנת לישראל, אך היא לא היתה ניתנת 'לנו' - לא היה נמסר כח הפסק ויכולת ההוראה לחכמי ישראל- דיינו, כי עדיין היו יכולים לעסוק בתורה ולהגות בה. אבל לאחר שניתנה 'לנו' התורה בשלימות שחכמי ישראל הם שבידם מצויה ההכרעה בתורה, על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת עלינו למקום.

עוד נראה לבאר בזה, על פי מה שאמרו חז"ל שעם ישראל הגיעו לדרגת אחדות גבוהה ביותר קודם מתן תורה, וכמו שאמר הכתוב "ויחן שם ישראל" - כאיש אחד בלב אחד (רש"י שמות יט, ב).

ודרגת אחדות ישראל אין למעלה ממנה, ועל זה אנו אומרים "דיינו".

מצה זו שאנו אוכלין על שום מה: יש לדקדק שאמר "מצה זו שאנו אוכלין" היינו שקודם עושים את המצוה ואחר כך שואלים "על שום מה".

ולהורות, שנתנית הטעם אין בה שום נפקא מינה לעצם עשיית המצוה. ועל כן אמר "מצה זו שאנו אוכלין על שום מה", ולא אמר - על שום מה אנו אוכלין מצה זו.

[ילקוט הגרשוני חלק א פסחים דף קטז עמוד א דיבור המתחיל מצה זו].

מצה זו שאנו אוכלין על שום מה: השכינה נקראת מצה, לפי שעושה מצה ומריבה עם כל המשטינים והמקטרגים.

[זוהר הקדוש פרשת פנחס דף רנא עמוד ב, ובמתוק מדבש עמוד תקסב].

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים: זאת הסיבה שיש לנו להראות בליל הסדר את דרך החורין שלנו, רחבות הדעת וכלים נאים ותכשיטים כדרך שיצאו אבותינו ממצרים.

ומנהגו של הגאון הקדוש רבי חיים חורי זצ"ל, להשאיל משכנו טבעת זהב כדי לעמוד על אצבעו בליל זה, על מנת להעמיק את תחושת הבני מלכים.

[ששה צדיקים מאי אחד עמוד 192].

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים: כבר היה מעשה בימי רבנו האר"י ז"ל, באשה אחת שנכנס בה רוח וציער אותה מאד. וכראות קרובי האשה גודל צערה, חילו פני הרב רבינו האריז"ל להושיע.

חידושים והערות על הגדה של פסח

וישלח הרב את מורנו הרב חיים ויטאל אצל האשה וילך אליה, ושאל מאת הרוח שאלות רבות על עסקי עצמו ועל מה נענש כך, והגיד לו על שחטא באשת איש, והעמיד ממזרים.

ושוב שאל את הרוח: על איזה עון ניתנה לו רשות להיכנס בגוף האשה ההיא.

והשיב הרוח: כי זאת האשה אין תוכה כברה ולא האמינה ביציאת מצרים, ובליל פסח אשר כל ישראל שמחים וטובי לב ואומרים ההלל ומספרים ביציאת מצרים, היא צוחקת עליהם בליבה, וממאנת מלהאמין בדבר וסוברת כי מעולם לא היה הנס הזה.

ניחרד הרב משמוע רוע לבכה ויאמר לה: "הנה אבדה תקוותך, והנך כאחת מנשי הגוים, ועל כן באה עליך הצרה הזאת, ואך ורק אם תקבלי להאמין באמונה שלימה כי הקדוש ברוך הוא ברא שמים וארץ ובידו היכולת לעשות כל אשר חפץ, ואין מי יאמר לו מה תעשה ומה תפעל".

והיא השיבה אמריה: "הן, אני מאמינה בהכל".

וחזר עוד ואמר אל האשה: מאמנת את שהקדוש ברוך הוא הוציאנו ממצרים, וקרע לנו את הים ?

ואמרה האשה: "אמן אמן".

וציווה עליה להתחרט על כפירתה הראשונה.

וגזר הרב על אותו הרוח ויצא מאיתה.

[חמדת ימים חלק ב - פסח פרק ו אות מה]

והגדת לבנך: ועיקר מצות הסיפור הוא לתינוקות כמו שנאמר "והגדת לבנך". ועל כן קראו סדר סיפור יציאת מצרים הגדה, להורות שבה יוצאים ידי חובת "והגדת לבנך".

[חמדת ימים חלק ב - פסח פרק ו אות מג].

והגדת לבנך: נשאל הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל: איך אפשר לקיים מצות "והגדת לבנך" (שמות יג, ח), אחרי שמלמדים את הילדים הכל בתלמודי תורה, וכבר יודעים את כל סיפור יציאת מצרים, ואולי יש ענין לחפש איזה דבר שלא יודעים ?

והשיב: הרי כך אומרים בהגדה - "אפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר", כי בעצם הסיפור מקיימים מצות סיפור יציאת מצרים.

[שו"ת וישמע משה עמוד קנט].

חידושים והערות על הגדה של פסח

רחצה - מוציא מצה

יראי ה' וקודשיו יזהרו שלא להסיח דעתם מתחילת אכילת מצה עד הכריכה, כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו.

ומנהג חסידים ראשונים אשר אחזו בפלך השתיקה בלילה הזה, מתחילת הסדר עד סופו. ואפילו בדברים שהם מעניין הסעודה, יתקדשו לאומרו בלשון הקודש... ולפחות ראוי לכל איש ישראל להיות זהיר משיחת חולין עד אחר אכילת אפיקומן.

[חמדת ימים חלק ב - פסח פרק ו אות צח - צט].

מרור

על אכילת מרור: שאל הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א את מרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל, מה הדין למי שאין לו שיניים, והוא צריך עצה שיוכל לצאת ידי חובת מרור, שהרי אמרו בפסחים (דף קטו עמוד ב), בלע מרור לא יצא.

והשיב: שהדין הזה שבלע מרור לא יצא, הוא רק כשרוצה לצאת ידי חובת מרור בחסה, אך כשרוצה לצאת ידי חובה בחריין שהגרונ מרגיש את החריפות יצא אפילו בבליעה.

[שו"ת וישמע משה עמוד קנז].

על אכילת מרור: סיפר נכדו של הגאון רבי שלמה יוסף זיין זצ"ל: פעם אחת חלו הבחירות לממשלה סמוך לחג הפסח, ושאל מאן דהוא את סבא מצוה ללכת לבחירות ?

אמר לו: מצוה.

ושוב שאל: כמו אכילת מצה ?

ענה סבא: כמו מצה אני לא יודע, אבל על כל פנים כמו מרור...

צפון

בספר כתר שם טוב לרבנו שם טוב גאגין (ח"ג עמ' 175), כתב: יש נוהגים לקחת פרוסה מהאפיקומן ועושין בה נקב, ותולין אותה כל השנה על קיר הבית. ויש אנשים ששומרין חתיכה ממנו בכיס בגדם, ומאמינים שאם הים הולך וסוער להשליך בים חתיכה זו וינוח הים מזעפו.

אולם בהערות (שם הערה א) כתב על זה, מנהג תליית חתיכה מהאפיקומן בקיר הבית, הוא מכלל הזיות שנשתרשו בין עם ישראל מימים קדמונים, ונראה לי בטעם הדבר כיון

חידושים והערות על הגדה של פסח

שנצטוו בני ישראל בדם הקרבן פסח להגיע אל המשקוף, ושם נאמר "ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף" (שמות יב, כג), כן חתיכת האפיקומן הבא לסמל קרבן פסח, מאמינים שאם יתלו בבית יש בכוחו סגולה שלא יתן מלאך המשחית לבוא לבית זה לנגוף. וכן מאמינים בו גם כן להשקיט הים מזעפו כשם שנעשה לישראל הרבה ניסים בקריעת ים סוף, כן יעשה גם כן לאיש הזורק בים חתיכת האפיקומן. ומצאתי בסידור הנקרא בית השואבה, שכתב, שהאפיקומן הוא סגולה להינצל מן הגזלנים, וגם להבריח הקליפות ממנו, כי מצה הוא לשון מריבה ותרגום של מצה ומריבה הוא, מצותה. עד כאן דבריו.

ובאמת, כך מבואר בזוהר הקדוש (פרשת פנחס דף רנא עמוד ב): אמאי איתקריא מצה וכו' בגין דקא משדד ומברחת לכל סטרין בישין ועביד קטטה בהו כגוונא ד"שדי" דמזוזה דמברית לשדים ומזיקים אוף הכי איהי מברחת לון מכל משכני קדישא ועביד מריבה וקטטה בהו. [ביאור: למה נקראת מצה וכו' כיון שהיא משדדת ומברחה לכל הכוחות הרעים, ועושה מריבה איתם, כמו ששם "שדי" שבמזוזה מברחה לשדים ולמזיקים, כך גם היא מברחה אותם מכל משכנות הקדושה ועושה מריבה איתם. וכיוצא בזה מובא בזוהר הקדוש (פרשת משפטים דף קטו עמוד א) עיין שם].

ובמנהג זה מצאנו שכתבוהו רבותינו ומהם:

ובשו"ת עטרת פז (חלק א כרך ב - יורה דעה סימן ב) קיבץ וליקט כעמיר גורנה כל דברי הפוסקים שהסכימו והזכירו מנהג זה ומהם: האליה רבא (סימן תעז סעיף קטן א), והחק יעקב (שם סעיף קטן ג) גם כתב: נהגו לשבור חתיכה מהאפיקומן ולנקוב אותה ולתלותה [ואין בזה חשש איסור בונה ביום טוב. וכמו שכתב המגן אברהם בסימן תק סעיף קטן ז]. ועל כל פנים כתה הפרי מגדים (שם סעיף קטן ז) והמשנה ברורה (שם סעיף קטן טו), שאין לעשות הנקב באפיקומן על ידי סכין בצורת עיגול או משולש כמגן דוד וכו', שיש בזה איסור דרבנן.

גם הגאון רבי חיים פלאגי' בספר חיים לראש (דף עז ע"ב) הביא מנהג זה. ובספר דרך ישרה (דף פג ע"ב) כתב: נהגו בני עליה שמשירין מאכילת מצה זו של אפיקומן, ומניחין בבית יד של בגדיו צרורות בשמלותם אל חיקם, לשמירה לחיבוב מצוה, ויורדי הים באניות כאשר המה ראו סער גדול בים, יטילו מן המצה של האפיקומן אשר בחיקם אל הים, ויעמוד הים מזעפו. עד כאן.

כמו כן הזכיר מנהג זה גם הגאון רבי אברהם אדאדי בעל שו"ת ויקרא אברהם בקונטרס "מקום שנהגו" (נדפס בסוף שו"ת ויקרא אברהם, דפוס ליוורנו שנת תרכ"ה, דף קכח עמוד ב אות ג). וכן הרב יפה ללב (סימן תעז אות א). והגאון רבנו זלמן בשולחן ערוך שלו (סימן תעז סעיף יא). והגאון רבי אליהו הכהן במדרש תלפיות הביא (בערך אפיקומן דף מא ע"ג) בשם ספר התשבי, ענין זה של סגולת האפיקומן: יקח דבר מהאפיקומן וישא אותו אצלו, והוא סגולה להנצל

חידושים והערות על הגדה של פסח

מן הגזלנים ולהבריח הקליפות ממנו. גם הגאון רבי יעקב חיים סופר בכף החיים (הלכות פסח סימן תעז סק"ו), הביא מנהג זה בשתיקה ולא ערער עליו.

ואולם בספר קיצור השל"ה (בהנהגות הסדר) פקפק במנהג לתלות האפיקומן בקיר כל השנה, וכתב על זה שלא נמצא מנהג זה בשום ספר, ועוד שיש בזה משום בזיון אוכלין, וגם אמרו התולה פתו יתלה פרנסתו (פסחים דף קיא עמוד ב), ובפרט שתולין החתיכה של האפיקומן במסמר, אלא אם רוצה לקיים המנהג יקח דבר מועט מהאפיקומן בכיסו או יניח במקום מוצנע בביתו. וכבר העיר על דבריו בשו"ת שבות יעקב (חלק ג סימן נב והובאו דבריו בשערי תשובה סימן תעז סעיף קטן ד): לא ידעתי מה ביזוי אוכלין יש בזה, וראיתי לאבותי ורבותי שנוהגין כן, ואין כאן ביזוי מצוה והוא זכר ליציאת מצרים.

גם בספר עץ השדה (סימן תעז הובאו דבריו בספר דף על הדף בפסחים דף קיא עמוד ב) כתב ליישב המנהג, שכיון שתולה אותו משום חיבוב מצוה אין בזה בזיון, ובתולה באופן שאין בו בזיון לא נאמר שהוא קשה לעניות.

הרי לנו שיש עניין גדול לשמור משיירי האפיקומן, וכמו שאמרו חז"ל בגמרא בסוכה (דף לח עמוד א), שירי מצוה מעכבין את הפורענות. וכן כתב בשו"ת אבני דרך (חלק ד סימן מו).

הלל

הללו את ה' כל גוים: נוהג היה הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל, לספר בליל שימורים: כי בעת שהעלו על המוקד את גר הצדק מוילנא, אמרו לו השופטים, כי תינתן לו בקשה אחרונה.

ביקש גר הצדק לשאת דברים באוזני הציבור הגדול, שהתאסף ובהם לראות בהריגתו.

ופתח ואמר: "הללו את ה' כל גוים שבחיהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו" (תהילים קיז, א - ב), כאן בעולם השפל, אתם עושים כאשר עם לבבכם, אבל לעתיד לבא שלם תשלמו על כל מה שאתם מענים ומשעבדים את עם ישראל.

ובעת הגאולה כל הגוים יהללו וישבחו ויברכו את שם ה' על שגבר עלינו חסדו, שלא יכלו להוציא לפועל את כל זממם הרע, שאילו יכלו לעשות כל מה שחפצו, לא היה קץ וסייג לעונש שהיו מקבלים.

[הגדת חכמי ירושלים עמוד קמד].

חידושים והערות על הגדה של פסח

נרצה

אחד מי יודע: פיוט זה לא נודע עד כה שם מחברו, ובאיזה זמן נתחבר, ועל מה נוסד הפיוט הזה. ובכל הגדות הספרדים אינו והובא רק בהגדות האשכנזים. [א.ה. וכיום פשט פיוט זה בכל קהילות ישראל].

ובהגדה עם פירוש "מרבה לספר" (קרלסרוהה תקנ"א) כתוב, שמצאו פיוט זה - אחד מי יודע גנוז וכתוב על קלף בבית המדרש של הרוקח בגרמיזא, וקבעו אותו לדורות לזמר בליל פסח.

ואני מצאתי גיליון אחד בקלף ישן מכתב יד, שמראה ומוכיח שנכתב לפני כמה מאות שנים, ובו כתוב פיוט זה, ולפניו כתוב "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד" (דברים ו, ד), ואחריו הפיוט של אחד מי יודע וכו' עד סוף הפיוט. ומזה נתוודעתי כי פייטנו יסד אותו על פסוק "שמע ישראל" שהיה נהוג אז לאומרו אחר סיום ההגדה...

ואולי סודר השיר כדי שעל ידו לא ישכח איש לקרוא את שמע, ובמיוחד בזמנם שהיו מתפללים ערבית מבעוד יום.

[הגדת חכמי ירושלים בשם הרב רבי שמשון אהרן ורטהיימר זצ"ל עמוד קסו].

חד גדיא...: חסיד שוטה היה בסלונים, מציק ופוגע בכל אדם על עסקי שמים ועל עסקי הגוף, "ידו בכל ויד כל בו" (בראשית טז, יב).

שאלו רבי אייזיל חריף:

למה זה לך ?

השיבו: הרי כונתי לשם שמים !

הקשה לו רבי אייזיל: אם תתעמק תמצא, שכביכול אין דעת של מעלה צודקת במעשה חד גדיא.

צדק הכלב - שנשך את החתול הטורף.

צדקה האש - ששרפה את המקל שהכה את הכלב הצודק.

וצדק השור - ששתה את המים שכיבו את האש הצודקת.

וצדק מלאך המות - שהרג את השוחט ששחט את השור הצודק.

ומדוע פגע הקדוש ברוך הוא במלאך המות ?

מסיים רבי אייזיל: מכאן ראייה שגם הצודק אל יפגע באחרים...

חידושים והערות על הגדה של פסח

הנהגות והלכות לסוף הסדר

א. חייב אדם לספר ביציאת מצרים ובהלכות הפסח בליל ט"ו בניסן.

ב' שיעור חיובו הוא עד שתחטפינו שינה או עד חצות.

ג. הרוצה להחמיר, יכול להיות ניעור כל הלילה. ובלבד שלא יצער גופו וכשמתעייף ילך לישון.

ד. אם סיים סיפור יציאת מצרים, וחפץ לעסוק בדברי תורה אחרים רשאי. ומכל מקום עדיף שיקשרם וישייכם לדינים הקשורים לפסח.

ה. לאחר שחטפתו שינה אם ניעור, לא חוזר עליו החיוב לעסוק בהלכות הפסח ובסיפור יציאת מצרים. והמתחסד ומחמיר, תבוא עליו הברכה וחסיד מקרי והדר הוא לכל חסידיו הללויה.

[שו"ת אך טוב לישראל חלק ב סימן ח].